

Sakon muuntorangaistusten käsittely - Case: Espoon käräjäoikeus

Markus, Tiina

Laurea-ammattikorkeakoulu
Hyvinkää

Sakon muuntorangaistusten käsittely -
Case: Espoon käräjäoikeus

Tiina Markus
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Maaliskuu, 2013

Tiina Markus

Sakon muuntorangaistusten käsittely - Case: Espoon käräjäoikeus

Vuosi	2013	Sivumäärä	56
-------	------	-----------	----

Sakon muuntorangaistuksella tarkoitetaan tuomioistuimen tuomitsemien maksamattomien päiväsakkojen ja uhkasakkojen muuntamista vankeudeksi. Tähän päädytään kuitenkin vain silloin, jos ulosottoviranomainen ei ole pystynyt sakkoa ulosmittaamaan. Nykylainsäädännön mukaan kolmea maksamatonta päiväsakkoa vastaa yksi päivä vankeutta ja vastaavasti uhkasakoissa jokaista maksamatonta 30 euroa vastaa yksi vankeuspäivä.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mikä sakon muuntorangaistus on ja missä tilanteissa sitä voidaan käyttää. Työn teoriaosuudessa on käyty läpi sakon muuntorangaistukseen liittyviä varallisuusrangaistusten eri lajeja ja selostettu, mikä muuntorangaistus on prosessina. Työssä on vertailua eri pohjoismaiden kesken, sillä Suomen lisäksi muuntorangaistusta käyttävät myös Ruotsi, Norja sekä Tanska. Keskeisimpinä oikeuslähteinä olen käyttänyt oikeuskirjallisuutta, viranomaislähteitä sekä aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä.

Työn aihe löytyi alun perin oikeustradenomiharjoittelun kautta Vantaan käräjäoikeudesta. Sain seurata siellä sakon muuntorangaistusten käsittelyä hyvin läheltä, sillä pääsin tekemään muuntorangaistukseen liittyviä sihteerin tehtäviä. Aiheen valinta tuntui näin ollen luonnolliselta. Valitsin aiheen pääosin sen mielenkiintoisuuden perusteella, kuitenkin unohtamatta seikkaa, että sakon muuntorangaistukset ovat unohdetuin osa rikosprosessia.

Työn tutkimusosiossa on haastateltu pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksien käräjänotaareita. Ensimmäisessä osiossa on tarkasteltu käräjäoikeuksien eroja ja yhteneväisyyksiä liittyen sakon muuntorangaistusten käsittelyyn. Jälkimmäisessä haastatteluosiossa tutkimuskohteena olivat Espoon käräjäoikeuden käräjänotaarit, jotka toivat esille seikkoja miten sakon muuntorangaistusten käsittelyä voisi talon sisällä kehittää.

Asiasanat: sakon muuntorangaistus, sakko, tuomioistuin, sakkovanki

Tiina Markus

The handling of conversion imprisonment- Case: the District Court of Espoo

Year	2013	Pages	56
------	------	-------	----

Conversion imprisonment means when unpaid day-fines and default fines that the court has condemned are converted into imprisonment. This procedure is executed only if the attempt to collect the fine has been unsuccessful. According to our current legislation three unpaid day-fines or every 30 euros of unpaid default fines are converted into one day of imprisonment.

The purpose of this thesis is to clarify what the conversion imprisonment is and which situations it can be used in. The different areas of fines levied on property which are related to the conversion imprisonment are described in the theoretical part of this thesis. It is also explained what kind of a process conversion imprisonment is. The theoretical part is based on legal literature, official publications and legislation.

The topic was originally found in the District Court of Vantaa where I did the practical training of my studies. I have had the chance to be a part of the process by doing the secretary's tasks which are related to the conversion imprisonment. Therefore choosing this subject seemed natural.

The second part of this thesis is an analysis of conversion imprisonment based on the opinions of notaries. The first part of the interview was conducted with the notaries from the metropolitan area in order to find out how different courts handle conversion imprisonments. The latter interview was conducted with the notaries in District Court of Espoo to find out the areas that need developing inside the workplace.

Keywords: conversion imprisonment, fine, court, default prisoner

Sisällys

1	Johdanto	7
1.1	Tausta	7
1.2	Espoon käräjäoikeus	7
1.3	Työn rakenne ja tavoitteet	8
1.4	Laadullinen tutkimus	8
2	Muutokset ja tilastoja sakon muuntorangaistuksista	11
2.1	Kehitys ja lakimuutokset	11
2.2	Tilastoja käsittelystä	15
2.3	Muut pohjoismaat	19
3	Sakko rangaistusmuotona	21
3.1	Muuntokelpoiset varallisuusrangaistukset	21
3.2	Varallisuusrangaistukset, joita ei voida muuntaa	24
4	Sakon muuntorangaistus	27
4.1	Sakkorangaistuksen täytäntöönpano	27
4.2	Sakkojen periminen	28
4.3	Muuntorangaistuksen tarkoitus ja haastaminen	29
4.4	Muunto-oikeudenkäynti	30
4.4.1	Syyttäjän rooli	30
4.4.2	Tuomioistuin	31
4.5	Muuntorangaistuksen täytäntöönpano	35
5	Tutkimus sakon muuntorangaistusten käsittelystä	36
5.1	Kysely pääkaupunkiseudun käräjänotaareille	36
5.2	Kysely Espoon käräjänotaareille	39
6	Yhteenveto	42
6.1	Päätelmät	42
6.2	Kehitysehdotukset	44
6.3	Opinnäytetyöprosessi	46
	Lähteet	47
	Taulukot	51
	Liitteet	52

Lakiluettelo

AseVL	Asevelvollisuuslaki 28.12.2007/1438
ETL	Esitutkintalaki 30.4.1987/449
JulkisuusL	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621
LapsiUL	Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619
MJL	Laki velkojen maksunsaantijärjestyksestä 30.12.1992/1578
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
PL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
SakkoA	Asetus päiväsakon rahamäärästä 21.5.1999/609
SakkoTPL	Laki sakon täytäntöönpanosta 9.8.2002/672
SakkoTPA	Valtioneuvoston asetus sakon täytäntöönpanosta 19.9.2002/789
SMRL	Laki sakon ja rikesakon määräämisestä 27.8.2010/754
TTL	Tieliikennelaki 3.4.1981/267
UL	Ulosottolaki 3.12.1895/37
UK	Ulosottokaari 15.6.2007/705
VankL	Vankeuslaki 23.9.2005/767
	Valtioneuvoston asetus päiväsakon rahamäärästä annetun asetuksen muuttamisesta 22.11.2001/1037
	Valtioneuvoston asetus rikesakkorikkomuksista annetun asetuksen muuttamisesta 22.11.2001/1038

Lyhenneluettelo

HE	Hallituksen esitys
vp	Valtiopäivät

1 Johdanto

1.1 Tausta

Opinnäytetyöni aihe on lähtöisin Vantaan käräjäoikeudesta, jossa suoritin oikeustradenomi-harjoitteluni kesällä 2011. Jatkoin harjoitteluni jälkeen käräjäoikeudessa kirjallisten rikosasioiden käsittelijänä. Rikosasioiden lisäksi toimin käräjänotaareiden työparina sakon muuntorangaistuksia koskevissa asioissa. Muuntorangaistusten parissa työskennellessä tuli ilmi, kuinka käräjänotaareiden ohjeet sakon muuntorangaistusten käsittelyyn olivat melko suppeat. Monen notaarin mielestä sakon muuntorangaistusten käsittely oli hieman sekava prosessi ja kattavammat ohjeistukset olisivat tarpeen.

Vaihdoin työpaikkaa keväällä 2012 ja päädyin tekemään opinnäytetyöni nykyiselle työnantajalleni Espoon käräjäoikeudelle. Valitsemani aihe kiinnostaa itseäni erittäin kovasti, koska olen seurannut muuntorangaistusten käsittelyä läheltä. Ehkäpä juuri tämän vuoksi olen kiinnostunut kehittämään sitä, ja työelämälähtöinen opinnäytetyö tuntui juuri sopivalta.

Sakon muuntorangaistuksella tarkoitetaan tuomioistuimen tuomitsemien maksamattomien päiväsakkojen ja uhkasakkojen muuntamista vankeuspäiviksi. Tähän menettelyyn päädytään vain silloin, jos Oikeusrekisterikeskus tai sen jälkeen ulosottoviranomainen ei ole saanut perittyä sakkoa maksuvelvolliselta. Muuntorangaistus on sakkojärjestelmän heikko kohta, sillä se ei vastaa alkuperäisen varallisuusrangaistuksen tarkoituksenmukaisuutta eli rangaistuksen suorittamista rahana.

Oikeudenkäynti, jossa muuntorangaistus määrätään, käydään yleensä erittäin pelkistetysti ja nopeasti, mutta juttujen valmistelussa ja itse istunnossa saattaa tulla eteen yllättäviäkin asioita. Tämän lisäksi käräjänotaarit ovat käräjäoikeuksissa ainoita sakon muuntorangaistuksien käsittelijöitä, joten tuomareistakaan ei aina ole apua akuutteihin tilanteisiin. Siirtyessäni alkuvuodesta 2012 töihin Espoon käräjäoikeuteen käsittelyjen ongelmat vaikuttivat samankaltaisilta kuin Vantaan käräjäoikeudessa. Päädyin lopulta saman aiheen työstämiseen ja näin ollen minulla oli jo valmiiksi hieman vertailupohjaa.

1.2 Espoon käräjäoikeus

Tuomioistuimet käyttävät tuomiovaltaa eli päättävät, mikä yksittäisessä asiassa on oikein. Tuomioistuinten riippumattomuus taataan perustuslaissa (731/1999), eikä mikään ulkopuolinen taho voi vaikuttaa niiden ratkaisuihin (PL 1:3). Käräjäoikeusuudistuksen myötä vuonna 1993 Espoon kihlakunnanoikeus muuttui Espoon käräjäoikeudeksi. Vuoden 2010 alioikeuspiirin yhdistymisen myötä käräjäoikeuksia oli aikaisemman 51 sijasta enää 27 kappaletta. Espoon

käräjäoikeuden alueeseen tämä uudistus ei vaikuttanut, sillä alueeseen kuului uudistuksen jälkeenkin vain Espoon sekä Kauniaisten kaupungit, ja Espoon käräjäoikeus on edelleen osa Helsingin hovioikeuden tuomiopiiriä (Lahti 2010, 89).

Espoon käräjäoikeus sijaitsee nykyisin Espoon Kilossa, ja samassa rakennuksessa toimii myös Länsi-Uudenmaan poliisilaitos sekä ulosotto- ja syyttäjänvirasto. Käräjäoikeus käsittelee rikos, hakemus- ja riita-asioita. Espoon käräjäoikeudessa työskentelee noin 80 henkilöä, jotka koostuvat käräjätuomareista, toimistosiheteereistä sekä haastemiehistä.

Espoon käräjäoikeus toimii kolmella eri osastolla. Hallinto ja kirjaamo muodostavat oman osastonsa, kun taas lainkäyttöä toteuttavat osastot kaksi ja kolme. 2. osastolla käsitellään siviiliasioita, kuten hakemus-, insolvenssi- ja riita-asioita. Espoon käräjäoikeus käsittelee myös Espoon, Tuusulan ja Vantaan käräjäoikeuden tuomiopiirin kuuluvia yrityssaneerausasioita. 3. osastolla käsitellään pelkästään rikosasioita, joihin kuuluvat myös pakkokeinoasiat. Molemmat lainkäyttöosastot käsittelevät sisään tulevat lähestymiskiellot vuoroviikoin.

1.3 Työn rakenne ja tavoitteet

Työn teoriaosuus koostuu kolmesta pääluvusta. Ensimmäisessä pääluvussa käydään läpi muuntorangaistuksen kehitystä ja toisessa luvussa keskitytään tarkastelemaan lähemmin Suomen sakkojärjestelmää. Kolmannessa teorialuvussa puolestaan kerrotaan, minkälainen prosessi sakkojen muuntaminen vankeudeksi on. Aihe on siis pääasiassa rajattu tarkastelemaan käräjäoikeuden muuntoprosessia ja siihen liittyviä käytännön ongelmia. Työssä ei sen tarkemmin tutkita, kuinka paljon erilaisia päätöksiä muunto-oikeudenkäynneissä on annettu tai pohdita vaihtoehtoja rangaistusmuotoa nykyisen muuntorangaistuksen tilalle. Teoriaosuuden tarkoituksena on selvittää muuntorangaistuksen taustoja ja sen tarkoitusta.

Opinnäytetyön tutkimusosiossa haluttiin tuoda esille, miltä osin pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksien sakon muuntorangaistusten käsittelyt eroavat toisistaan ja toisaalta, mitä yhteistä näillä on. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös selvittää, mitkä ovat Espoon käräjäoikeudessa muuntorangaistusten käsittelyn ongelmakohdat ja mahdollisesti löytää näihin ratkaisuja.

1.4 Laadullinen tutkimus

Opinnäytetyön jälkimmäinen osa koostuu tutkimuksesta, joka on tehty haastattelemalla muuntorangaistuksia käsitteleviä käräjänotaareita. Opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten käräjänotaareita on perehdytetty aiheeseen, miten he kokevat muuntorangaistusten käsittelyn, mitä ongelmia prosessissa on ja mitä parannettavaa tästä löytyy. Tutkimus on tehty kahdessa osassa. Ensimmäisessä tutkimuksessa vertailtiin

kolmen eri pääkaupunkiseudun käräjäoikeuden sakon muuntorangaistusten käsittelyä ja toisessa tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan Espoon käräjäoikeuden sisäisiä sakon muuntorangaistusten käsittelyyn liittyviä asioita. Molemmat tutkimukset toteutettiin eri käräjäoikeuksien käräjänotaareille tutkimushaastatteluna kyselylomakkeen avulla.

Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena, sillä haastattelun tarkoituksena oli tuoda esille käräjänotaareiden omia kokemuksia aihealueesta. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 41) mukaan tutkimushaastattelun ominaispiirteisiin kuuluu haastateltavan henkilön ajatusten, kokemusten ja tuntemusten kuvan välittäminen lukijalle. Molemmat tutkimukset toteutettiin strukturoituna haastatteluna eli haastattelut tehtiin kyselylomakkeella. Haastattelua ei kuitenkaan tehty henkilökohtaisesti. Kuten Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2003, 195) mainitsevat, puolen tunnin haastatteluun on turha ryhtyä, jos kyselylomake ajaa saman asian. Ensimmäiseen tutkimukseen liittyvät haastattelut, johon kuuluivat Helsingin, Vantaan ja Espoon käräjäoikeudet, tehtiin syksyllä 2012 ja jälkimmäiset, Espoon käräjäoikeuden sisäiset haastattelut tammi-helmikuussa 2013.

Ensimmäisessä tutkimuksessa kyselylomake oli lähetävä sähköpostikyselynä välimatkojen vuoksi. Jälkimmäisessä tutkimuksessa oli kyse oman talon henkilöstölle kontrolloidusta kyselystä, jossa kyselykaavake vietiin vastaajalle henkilökohtaisesti. Kysely tapahtui käytännössä informoituna kyselynä, jossa tutkija jakaa kyselyt henkilökohtaisesti, ideanaan käydä tutkimuksen tarkoitus läpi ja vastata askarruttaviin kysymyksiin paikan päällä. Vastaaja täyttää lomakkeen omalla ajallaan ja palauttaa sen täytettynä määrätyn ajan kuluessa (Hirsjärvi ym. 2003, 186). Molemmissa tutkimuksissa vastaajille annettiin kaksi viikkoa aikaa palauttaa vastauslomake.

Kyselylomakkeessa kysymysten järjestys oli mietitty harkiten. Kysymykset alkoivat yleisistä asioista, joista menttiin kohti yksityiskohtia. Tutkimuksessa käytettiin avoimia kysymyksiä, sillä omin sanoin ilmaistulla vastauksella saadaan vastaajasta enemmän irti. Heillä oli tässä tapauksessa mahdollisuus tuoda esille omia kokemuksiaan, jota monivalintakysymyksissä ei voi tehdä. Jos kyselyyn vastaaja ymmärtäisi kysymyksen eri tavalla, kuin mikä oli tarkoitus, pysyisi tämänkin tulkitsemaan vastauksesta. Avoimet kysymykset osoittivat myös vastaajien perehtymisen tutkittavaan ilmiöön. Vaikka tutkimuksen kannalta hyvää on se, että tutkija on perehtynyt ilmiöön ja on tästä aidosti kiinnostunut, tutkimuksen vääristymistä voivat aiheuttaa juuri nämä omat ennakkokäsitykset aiheesta.

Tutkimus oli siis kaksivaiheinen. Ensimmäisessä tutkimuksessa oli mukana neljä käräjänotaaria kolmesta eri käräjäoikeudesta, Espoosta, Vantaalta ja Helsingistä. Valitsin kaikki pääkaupunkiseudun käräjäoikeudet tähän tutkimukseen, sillä näissä käräjäoikeuksissa käsittelyiden oletetaan olevan samankaltaisia. Toisaalta käräjäoikeuksien valinta oli helppoa siinä mielessä,

että nykyisen ja aikaisemman työpaikkani vuoksi Espoon ja Vantaan käräjänotaareita oli erittäin helppo lähestyä. Päädyin vielä tiedustelemaan Helsingistä halukkaita käräjänotaareita osallistumaan tutkimukseen, sillä haastateltava henkilö jokaisesta pääkaupunkiseudun käräjäoikeudesta olisi looginen ryhmä. Lopulta otannaksi tuli neljä henkilöä. Tutkimukseen osallistui yksi henkilö niin Espoosta kuin Vantaaltakin, koska kummassakin käräjäoikeudessa oli sillä hetkellä vain yksi sakon muuntorangaistuksia käsittelevä käräjänotaari. Helsingissä oli yhteensä viisi muuntorangaistusta käsittelevää käräjänotaaria, ja kaksi heistä osallistui tutkimukseen. Helsingin käräjäoikeus on jo virastona niin iso, että heillä saattaa olla osastojen välillä huomattaviakin eroja. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli saada selville, millä tavalla käräjänotaarit käsittelevät sakon muuntorangaistuksia omissa käräjäoikeuksissaan, kuinka hyvin tämä onnistuu ja kuinka suuria eroja menettelyssä eri käräjäoikeuksien välillä on. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeilla, jotka lähetettiin vastaanottajille sähköpostitse. Espoon ja Vantaan käräjänotaareille tutkimus tehtiin elo-syyskuussa 2012, kun taas Helsinkiin hieman myöhemmin, marraskuussa 2012.

Toinen tutkimus toteutettiin Espoon käräjäoikeuden sisällä. Tammikuun loppuun mennessä Espoon käräjäoikeudessa oli, aikaisemman tutkimuksen toteuttamisen jälkeen, sakonmuuntoja käsitellyt kolme eri käräjänotaaria. Yksi heistä oli jo hetki sitten lopettanut auskultointinsa, toinen oli parhaillaan niin sanottu ”vanhin notaari”, joka oli juuri lopettanut muuntorangaistusten käsittelyn, ja kolmas käräjänotaari oli juuri kyseisellä hetkellä muuntorangaistusten käsittelijänä. Tämän toisen tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää juuri Espoon käräjänotaareiden tuntemuksia sakon muuntorangaistusten käsittelystä: miten heitä oli perehdytetty aihealueeseen sekä mikä käsittelyssä oli hyvää ja huonoa. Tärkeimpänä tietysti oli saada selville ne seikat, jotka kaipaisivat parannusta. Tämä tutkimus toteutettiin tammi-helmikuun 2013 aikana.

Tutkimushaastatteluista saadut vastaukset purettiin teemojen avulla auki. Olin etukäteen valinnut tietyt aihealueet, joihin luokittelin saadut vastaukset. Teemojen ympärille kertyi niin yhteneväisyyksiä kuin huomattavia erojakin. Teemoittelulla tarkoitetaan sitä, että analyysivaiheessa tarkastellaan tutkittavien henkilöiden vastauksista nousevia yhtenäisiä piirteitä. Nämä voivat pohjautua teemahaastattelun teemoihin, mutta uusia teemoja voi myös ilmetä vasta vastausten analysoinnin vaiheessa. Haastatteluaineistosta esiin nousevien seikkojen yhteyksiä on tarkasteltu tyypittelyn avulla. Sen avulla pyritään aineistosta nostamaan esille tiettyjä yhtenäisiä piirteitä, joka on tämän analyysin olennaisin osa (Hirsjärvi & Hurme 2010, 173 - 174). Tutkimuksen avulla saaduista vastauksista tehdyt päätelmät ja siitä pohjautuneet kehittämis ehdotukset on käyty läpi opinnäytetyön viimeisessä luvussa.

2 Muutokset ja tilastoja sakon muuntorangaistuksista

2.1 Kehitys ja lakimuutokset

Muuntorangaistuksen määrittämisestä on annettu erilaisia lainsäädännöllisiä muutoksia viime vuosikymmenten aikana. Näillä muutoksilla on pyritty alentamaan muuntorangaistuksen käyttöä ja sitä suorittavien henkilöiden eli sakkovankien määrää. Seuraavissa kappaleissa on selostettu, miten laki on ajan kuluessa muuttunut.

Sakkoon liittyvä muuntorangaistus on ollut jo pitkään käytössä. Vuonna 1734 annetussa laissa muuntorangaistuksena käytettiin muun muassa vankeus-, työ- ja ruumiinrangaistusta sekä niin kutsuttua vesi-leipä-rangaistusta (Lappi-Seppälä, 2000, 163). Sakot muunnettiin vankeudeksi suhteellisesti alenevan asteikon mukaisesti ennen kuin Suomi siirtyi päiväsakkojärjestelmään vuonna 1921. Kun päiväsakkojärjestelmä otettiin käyttöön, yksi päiväsakko vastasi yhtä vankeuspäivää. Tuomioistuin määräsi muuntorangaistuksen uhan samalla, kun sakkorangaistus tuomittiin. 1960-luvulta lähtien muuntorangaistusta on pyritty rajoittamaan useilla lakimuutoksilla (HE 74/1998 vp, 9). Kun sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annettua lakia (318/1963) säädettiin (HE 15/1963 vp), korostettiin täytäntöönpanon kehittämistä siten, että pääasiallisena tarkoituksena on sakon periminen rahana. Uudistus toi mahdollisuuden maksaa sakko osissa ja saada tuomitulle sakolle maksuaikaa. Laissa säädettiin muuntorangaistuksen vähimmäisajaksi 10 päivää ja puolestaan ylärajaksi 180 päivää, jos kyse oli muuntorangaistus yhteenlasketuista sakoista (HE 76/2005 vp, 5).

Lakia sakon täytäntöönpanosta uudistettiin vuonna 1969. Samana vuonna sakkovankien määrää alensi se, että juopumus yleisellä paikalla ei ollut enää rangaistava teko. Vuoden 1969 sakkolainsäädännön uudistuksessa muuntomenettelyn säännöksiä muutettiin siten, että tuomioistuin määräsi erillisen muuntorangaistuksen virallisen syyttäjän vaatimuksesta, jos sakko oli jäänyt maksamatta. Tällä pyrittiin siihen, että tuomioistuin pystyi arvioimaan sakotetun henkilökohtaiset olosuhteet sekä syyt, jotka olivat johtaneet sakon maksamatta jättämiseen. Aikaisemmin tähän ei ollut mahdollisuutta, sillä muuntorangaistuksen uhka maksamattomasta sakosta oli määrätty samassa istunnossa, jossa alkuperäinen sakko tuomittiin. Lakia muutettiin samalla siten, että otettiin käyttöön ehdollinen muuntorangaistus. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että muuntorangaistusta voitiin lykätä kahdella vuodella, ja jos sakotettu ei syylistynyt uuteen rikokseen tämän aikana, täytäntöönpano muuntorangaistuksesta raukesi. (HE 76/2005 vp, 5.)

Vuonna 1977 muutettiin rangaistusten täytäntöönpanosta annettua asetusta (39/1889). Muutoksen myötä muuntorangaistusta ei voitu laittaa täytäntöön pantavaksi silloin, kun sakotettu oli hoidettavana huoltolassa tai lastensuojelulaitoksessa. Samalla asetettiin ulosottomiehelle

velvollisuus lykätä muuntorangaistuksen täytäntöönpanoa kolmella kuukaudella siitä, kun sakotettu oli päässyt pois edellä mainituista laitoksista. Tämän pyynnön tuli kuitenkin tapahtua sakotetun aloitteesta. (HE 76/2005 vp, 5.)

Vuoden 1978 alusta tuli voimaan uudistus, joka koski sakkorangaistuksen täytäntöönpanoa koskevaa lakia. Tämän uudistuksen yhteydessä muuntorangaistuksen vähimmäispituus laski aikaisemmasta kymmenestä päivästä kuuteen päivään. Muuntorangaistus voitiin jättää nyt myös määräämättä erityisistä syistä, jotka johtuivat sakotetun henkilökohtaisista olosuhteista. Myös aikaisemmin mainittu ehdollinen muuntorangaistus, säännös muuntorangaistuksen lykkäämisestä, kumottiin. Sakkojen asemaa ulosotossa ja konkurssissa parannettiin myös siten, että ne olivat nyt samassa asemassa muiden etuoikeudettomien saatavien kanssa.

Sakon muuntorangaistuksia koskevia muutoksia tuli voimaan lisää vuonna 1987. Muutosten tarkoituksena oli sakon muuntorangaistusten määräämismenettelyn yksinkertaistaminen, silloin kun ne koskivat useita muunnettavana olevia sakkorangaistuksia. Koska muutoksella ei haluttu ankaroittaa muuntorangaistusta ja muunnosta aiheutuvia epäkohtia haluttiin välttää, päädyttiin näin ollen muuttamaan myös muuntosuhdetta. Uudeksi muuntosuhteeksi määrättiin, että kahta maksamatonta päiväsakkoa vastasi nyt yksi vankeuspäivä. Muita muutoksia olivat esimerkiksi muuntorangaistuksen minimiajan laskeminen kuudesta päivästä neljään päivään sekä samalla kerralla täytäntöön pantavien muuntorangaistusten enimmäisajaksi säädettiin 120 päivää aikaisemman 180 päivän sijasta. Samalla säädettiin siitä, että muuntorangaistusta vankilaan suorittamaan mennyt henkilö saa maksaa sakon pois vankilaan saavuttuaan ensimmäisten viiden arkipäivän kuluessa. Kun eduskunnan lakivaliokunta käsitteli kyseistä uudistusta (LaVM 4/1986), esittivät valiokunnan jäsenet tavoitteekseen muuntorangaistusten käytön selkeän vähenemisen. Valiokunta halusi tuoda esille seikan, että sakko on tarkoitettu vapausrangaistusta lievemmäksi varallisuusrangaistukseksi ja tavoitteena olisi muuntorangaistuksen poistuminen lähes kokonaan tai ainakin, että muuntorangaistus tuomittaisiin vain erityisissä poikkeustapauksissa. (HE 76/2005 vp, 5.)

Sakkouudistus tuli voimaan vuonna 1999, johon sisältyivät muun muassa laki rikoslain muuttamisesta (550/1999) ja laki rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta (555/1999). Tämä uudistus antoi tuomioistuimelle oikeuden jättää sakko kokonaan tai osittain muuntamatta. Jos sakkoon johtanut rikos oli tehty alle 18-vuotiaana, voitiin nyt tämänlainen sakko jättää kokonaan muuntamatta. Samalla syyttäjälle annettiin oikeus jättää tietyissä tapauksissa muuntorangaistus vaatimatta. Muuntosuhdetta uudistettiin uhkasakon osalta siten, että jokaista täyttä sataa markkaa vastasi yksi päivä vankeutta. Samassa uudistuksessa säädettiin siten, että muuntamattoman sakon perimistä sai jatkaa, jos muuntorangaistusta ei tästä sakosta määrätty (HE 76/2005 vp, 6). Kun julkisuuslainsäädäntöä uudistettiin vuonna 1999, otettiin myös silloiseen ulosottolakiin (37/1895) 3 luvun 34 g §:n 1 momentti, jonka mu-

kaan ulosottomies voi antaa tietoja sakotetusta syyttäjälle tämän harkitessa sakon muuntorangaistusta niin, että viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) oleva salassapitovelvollisuus ei tätä estä (HE 76/2005 vp, 7).

Uusi laki sakon täytäntöönpanosta (672/2002) tuli voimaan vuonna 2002. Uudistuksen tavoitteena oli selkeyttää ja ajanmukaistaa lainsäädäntöä, mutta myös tehostaa sakkojen perintää, jolloin muuntorangaistusten käyttö vähenisi. Oikeusrekisterikeskus sai, tietyin edellytyksin, sakon täytäntöönpanosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa (789/2002) oikeuden luopua sakon täytäntöönpanosta, eikä sillä ollut väliä oliko sakko maksamatta kokonaan vai osittain. Tuomioistuin sai puolestaan mahdollisuuden lykätä muuntorangaistuksen käsittelyä sakotetun maksutilanteen selvittämistä varten. Velkojen maksusaantijärjestyksestä annettua lakia (1578/1992) muutettiin puolestaan niin, että sakko ja uhkasakko poistettiin konkurssissa ja ulosotossa viimeiseksi suoritettavista saatavista, sillä sakkojen ulosottoperintää haluttiin tehostaa. (HE 76/2005 vp, 7.)

Rikoslain 2a luvun 5 §:n muuttamisesta säädettiin vuonna 2006. Muuntosuhdetta muutettiin siten, että kolmea maksamatonta päiväsakkoa vastasi yksi päivä vankeutta. Jos päiväsakot eivät olleet jaollisia kolmella, ylimenevää osaa ei saatu muuntaa lainkaan. Jos päiväsakosta oli maksettu vain osa, katsottiin, että päiväsakko oli kokonaan maksamatta. Euromääräisesti tuomittujen uhkasakkojen muuntosuhde muuttui siten, että jokaista täyttä 30 euroa vastasi yksi päivä vankeutta. Muuntorangaistuksen pituudeksi tuli 4-60 päivää, eikä muuntorangaistusta saanut määrätä ilman erityistä syytä, jos päiväsakkoja oli maksamatta alle 12 kappaletta tai uhkasakkoja alle 120 euroa. Samalla kerralla määrätyistä sakoista määrättiin yhteinen muuntorangaistus 3 momentin tavalla ja uhkasakko näin ollen rinnastettiin sakkoon. Tuomioistuimelle annettiin oikeus 6 §:n 1 momentin tai 7 §:n perusteella määrätä muuntorangaistus 5 §:n säädettyä lyhyemmäksi, mutta kuitenkin oli noudatettava neljän päivän minimiä. (HE 76/2005 vp.)

Vuonna 2007 säädettiin, että alle 20 päiväsakon suuruisia rangaistusmääräysmenettelyssä annettuja sakkoja ei saa muuntaa vankeudeksi. Sakon muuntorangaistusta suorittavien vankien määrää haluttiin edelleen supistaa, joten tämä oli järkevintä kohdistaa vähäisimpiin edelleen muunnettavissa oleviin rangaistuksiin. Rangaistusmääräysmenettelyssä annetut sakot olivat jo itsessään annettu vähäisistä rikoksista. Tuomioistuimen antamat sakot, jotka tuomittiin rangaistusvaatimuksen vastustamisen takia, eivät enää olleet muuntokelpoisia. (HE 203/2006 vp.)

Vuonna 2008 tuli voimaan muutos, jossa tiettyjä uhkasakkoja sekä rangaistusmääräysmenettelyssä annettuja sakkoja ei saatu enää muuntaa vankeudeksi. Tällä uudistuksella haluttiin edelleen alentaa sakkovankien määrää, joka puolestaan vähentäisi Oikeusrekisterikeskuksen, po-

liisin, syyttäjän, tuomioistuinten, ulosoton sekä vankiloiden työtä. Uhkasakko saatiin edelleen muuntaa vankeudeksi, jos se oli tuomittu oikeudenkäynnin kulun turvaamiseksi tai ulosotto-kaaren nojalla. Muut uhkasakot eivät olleet enää muuntokelpoisia. Rangaistusmääräysmenettelyssä annettuja sakkoja ei enää muunnettu, kun aikaisemmin muuntokelpoisia olivat menettelyssä annettavat yli 20 päiväsakon suuruiset sakot. (HE 164/2007 vp.)

Vuosien 2007 ja 2008 lakiuudistuksista eivät kuitenkaan kaikki pitäneet. Esimerkiksi K-kauppiasliiton mukaan muuntorangaistus pitäisi palauttaa rangaistusmääräysmenettelyyn, sillä heidän mielestään lakiuudistuksilla ja kasvaneilla varkausrikosten määrillä oli selvä yhteys (Savolainen 2011b). Oikeusministeriö keräsi tietoa sakon muuntorangaistuksista väitteen jälkeen ja se on esittänyt useisiin tilastomuutoksiin perustuvan käsityksensä, että viime vuosien lakiuudistuksilla ei ole vaikutusta lisääntyneisiin myymälävarkauksiin (Savolainen 2011a). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos puolestaan julkaisi tutkimuksen joulukuussa 2010, joka tuki Oikeusministeriön käsitystä näiden kahden asian yhteydestä. Lainmuutokset eivät lisänneet näpistyksiä (Hinkkanen 2010). Tietyt yritykset ovat lainmuutoksen johdosta vieneet kaikki varkaudet suoraan käräjäoikeuteen, sillä rangaistusmääräysmenettelyssä ei sakkoa voida enää muuntaa vankeudeksi. Tämä uhkaa osittain aiheuttaa ruuhkaa käräjäoikeuksiin, jos vähäisetkin rikokset halutaan selvittää tuomioistuimessa (Savolainen 2008).

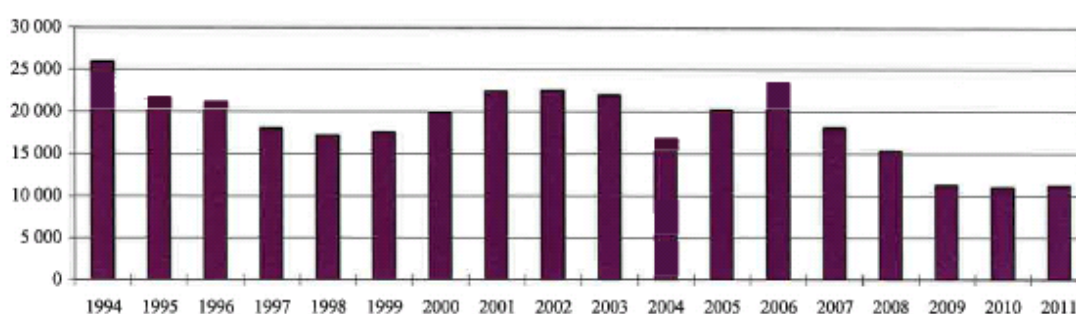
Oikeusministeriö asetti vuonna 2010 toimikunnan, jonka tehtävänä oli lainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelu sekä toimikunnan piti selvittää yhdyskuntaseuraamusten kehittämisen edellytyksiä. Selvitys oli tehtävä myös siitä, voidaanko yhdyskuntaseuraamusta käyttää muuntorangaistuksena nykyisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Toimikunnan selvityksen mukaan moni muuntorangaistukseen tuomitusta on moniongelmaisia, lähinnä päihdeongelmista kärsiviä tai ovat muilla tavoin syrjäytyneitä. Joukossa on kuitenkin henkilöitä, jotka pystyvät suoriutumaan yhdyskuntaseuraamuksesta heikosta elämäntilanteestaan huolimatta. Tästä syystä toimikunta on ehdottanut muuntorangaistuksen tilalle niin sanottua sakkopalvelua (Oikeusministeriö 2012a). Maksamattomista sakoista aiheutuneiden muuntorangaistusten suorittaminen vankilassa on epätarkoituksenmukaista, sillä monikaan sakkovangeista ei ole vankilassa järjestettävän valvonnan tarpeessa eikä muuntorangaistuksen katsota ehkäisevän rikoksia (Oikeusministeriö 2007). Jos sakkopalvelu otettaisiin käyttöön, määräisi tuomioistuimien edelleen muuntorangaistuksen ja Rikosseuraamuslaitos suorittaisi arvioinnin yhdyskuntapalveluun. Sakkopalvelun ideana olisivat tapaamiset valvojan kanssa siten, että tunti sakkopalvelua vastaisi yhtä sakon muuntorangaistuspäivää. Tarkoituksena olisi vähentää tuomitun uusintarikollisuuden riskiä auttamalla tuomitua hänen päihde- tai velkaongelmansa kanssa. Sakkopalvelun ehtojen rikkomisesta seuraisi muuntorangaistuksen loppuosan suorittaminen vankilassa.

Toimikunnan alkuperäinen toimikausi oli 1.2.2010-31.12.2011, mutta määräaikaa jatkettiin 29.2.2012 saakka. Toimikunnan mietinnöissä ehdotetaan, että yhdyskuntaseuraamuksista säädettäisiin yksi yhteinen laki, jolla korvattaisiin yhdyskuntaseuraamuksista annetut erilliset lait. Rangaistuksen täytäntöönpanossa korostuisi tuomitun sosiaalisen selviytymisen edistäminen sekä annettaisiin entistä suurempi mahdollisuus päihde- ja laitoshuoltoon eli parannettaisiin tuomitun valmiuksia rikoksettomaan elämään. Ehdotus lähetettiin lausunnoille keväällä 2012, jonka jälkeen ehdotusta on tarkoitus muokata ja siitä tehdään hallitukselle esitys (Oikeusministeriö 2012b; Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus 2012).

2.2 Tilastoja käsittelystä

Käräjäoikeuksissa käsitellyistä muuntorangaistuksista ei ole olemassa aivan tarkkaa tilastoa, sillä käräjäoikeuteen tulevat jutut eivät ole lainkaan sähköisessä diaarissa. Vankitilastot eivät myöskään ole ajallisesti suhteutettavissa käräjäoikeuden muuntamiin päätöksiin, sillä muuntopäätöksen ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikaväli on yksilöllistä. Joskus täytäntöönpano saatetaan aloittaa muutamankin vuoden päästä muuntopäätöksen antamisesta. Tässä luvussa on tarkasteltu lyhyesti käräjäoikeuksien tilastoja sakon muuntorangaistuksista sekä hieman laajemmin rangaistuslaitokseen saapuvien sakkovankien määrää 30-luvulta aina vuoteen 2010 asti.

Seuraavassa taulukossa on tarkasteltu käräjäoikeuksien ratkaisemia sakon muuntorangaistuksia vuosien 1994 - 2011 välillä.

Taulukko 1: Ratkaisut vuosilta 1994 - 2011. (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2011.)

Taulukosta huomataan, kuinka lainmuutokset ovat vaikuttaneet suoraan käräjäoikeuksissa käsiteltävien muuntorangaistusten määriin. Vuonna 2011 käräjäoikeuksiin saapuneita sakon muuntorangaistusasioita oli yhteensä 11 276 kappaletta, jotka työtilastojen mukaan pystyttiin kaikki ratkaisemaan samana vuonna. Vuoteen 2010 verrattuna, uusien asioiden määrä nousi 223 kappaleella. Vuonna 2011 Espoon käräjäoikeuteen saapui 492 kappaletta uusia sakon

muuntorangaistukseen liittyviä rikosasioista. Määrä väheni 6 prosentilla edellisestä vuodesta eli uusia juttuja oli 31 kappaletta vähemmän. (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2011.)

Sakkovankien määrä on ajan kuluessa muuttunut erittäin paljon. Suurimmat vaihtelut määrisä johtuivat taloudellisesta tilanteesta sekä muutoksista alkoholi- ja kriminaalipolitiikassa. 1930-luvulla vankiloihin saapui ennätysmäärä sakkovankeja, noin 20 000- 35 000 henkilöä. Tämä johtui kieltolaista sekä lamasta. Toiseksi suurin sakkovankimäärä oli 1960-luvulla, jolloin rangaistuslaitoksiin saapui noin 10 000 sakkovankia. Kaikista vankilaan sisään tulleista vangeista 60 prosenttia tuli suorittamaan sakon muuntorangaistusta ja usea heistä oli tuomittu juopumusrikoksista. Kun 1960-luvun loppupuolella muuntorangaistusta koskevia säännöksiä uudistettiin sekä samalla juopumus yleisellä paikalla dekriminalisoitiin, väheni laitoksissa olevien sakkovankien määrä hurjasti. Muuntorangaistusta suorittavia vankeja oli tämän jälkeen vain alle kymmenen. 1980-luvulla sakkovankien määrä alkoi kasvaa hurjaa vauhtia, jolloin vankiloihin saapuvien sakkovankien määrä on 1200-1800 vankia. (Heinonen, Koskinen, Lappi-Seppälä, Majanen, Nuotio, Nuutila & Rautio 2002, 239.)

Sakkovankien määrä nousi roimasti 1990-luvun alkupuolella, joka näkyi taloudellisen laman seurauksina. Rangaistuslaitoksiin saapuvia sakkovankeja oli vuonna 1993 jo noin 3000 henkilöä. 1990-luvun loppuun mennessä sakkovankien määrä oli tippunut jo lähes 1500 sakkovankiin, mutta määrä lisääntyi heti 2000-luvun alkupuolella. (HE 164/2007 vp, 5.) Alla olevassa taulukossa on esitetty vapaudesta tulleiden sakkovankien määrä vuosina 2002-2006 sekä heidän keskimääräinen päivittäinen lukumääränsä.

Vuosi	Vapaudesta tulleet sakkovangit	Sakkovankien keskimääräinen päivittäinen lukumäärä
2002	2 156	190
2003	2 223	198
2004	867	81
2005	1 843	179
2006	2 016	189

Taulukko 2: Vapaudesta tulleiden sakkovankien määrä vuosina 2002 - 2006. (HE 164/2007 vp, 5.)

Ulosoton tietojärjestelmissä olleiden ongelmien vuoksi vuosien 2004 ja 2005 lukumäärään on vaikuttanut tietoliikenteessä ollut virhe. Vuoden 2004 muuntorangaistusten lähettäminen täytäntöön pantavaksi ei ollut mahdollista muutaman kuukauden ajan. Tämä tarkoitti sitä, että

täytäntöönpanot lykkääntyivät vuodelle 2005. Tämä puolestaan tarkoitti sinä vuonna pienen ruuhkan purkautumista, joka osaltaan tietysti vaikutti vuoden 2005 tilastoihin. Näiden vuosien tilastot eivät ole siis täysin vertailukelpoisia muihin vuosiin. (HE 164/2007 vp, 5.)

Seuraavista taulukoista huomataan, kuinka pelkästään sakon muuntorangaistusta suorittaneilla henkilöillä muuntorangaistus on lyhyempi kuin heillä, jotka suorittivat muuntorangaistusta tutkintavankeuden tai jonkin muun vankeusrangaistuksen ohella. (HE 164/2007 vp, 5.) Vuoden 2007 hallituksen esityksessä mainittu taulukko 2 on vuoden 2006 päättyneistä muuntorangaistuksista, kun taas Rikosseuraamuslaitoksen esittämä taulukko 3 kuvaa vastaavaa asiaa vuodelta 2011.

Suoritus aika	Vain sakon muunto- rangaistus	Myös muu rangaistus
alle 10 päivää	616	112
11–30 päivää	529	298
31–60 päivää	423	311
61–90 päivää	427	641
yli 90 päivää	21	31
yhteensä	2016	1393

Taulukko 3: Vuoden 2006 aikana päättyneiden sakon muuntorangaistusten pituus. (HE 164/2007, 5.)

	Pelkästään sakon muuntorangaistuksen suorittaneet			Sakon muuntorangaistuksen suorittaneet vankeusvangit ja tutkintavangit		
	Miehiä	Naisia	Yhteensä	Miehiä	Naisia	Yhteensä
Enintään 10 päivää	473	71	544	109	11	120
11-30 päivää	485	68	553	357	23	380
31-60 päivää	124	20	144	128	12	140
61-90 päivää	9	1	10	32	5	37
Yhteensä	1 091	160	1 251	626	51	677

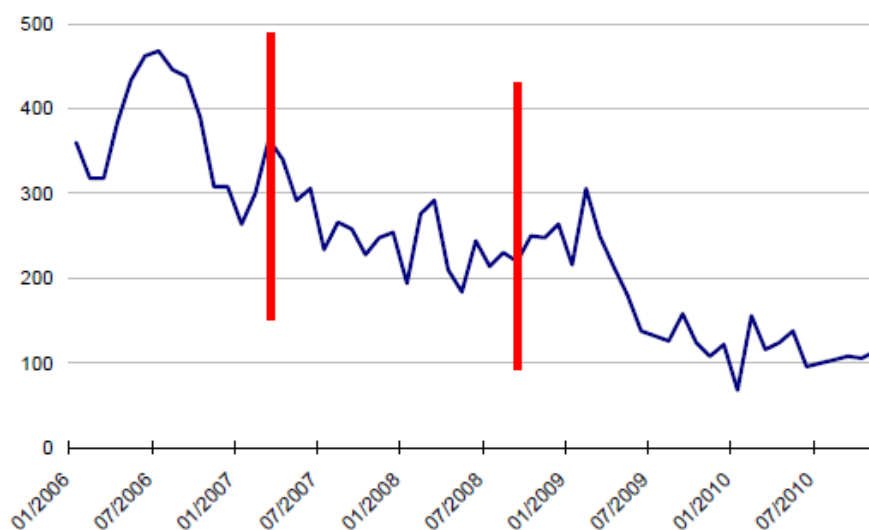
Taulukko 4: Vuoden 2011 aikana päättyneiden sakon muuntorangaistusten pituus. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 28.)

Kuten taulukoista huomataan, ero on pysynyt viiden vuoden jälkeen samalla tasolla. Vertailusta käy ilmi myös, kuinka sakkovankien määrä on lähtenyt laskuun.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ensiraportissa kuvataan sakkovankien määrää vuosilta 2006-2010 sekä vuosien 2007 ja 2008 sakon muuntorangaistus uudistusten vaikutusta yhteiskunnan kustannuksiin. Molempien uudistusten tavoitteena oli sakkovankien ja heidän vankiloille aiheuttamiensa kustannusten vähentäminen. Seuraavana on esitetty sakkovankien korjattu päivittäinen keskimäärä, johon on siis laskettu mukaan myös vangit, jotka suorittavat muuntorangaistusta jonkin muun rangaistuksen lisänä. Muuntorangaistuksista noin 40 prosenttia suoritetaan muun rangaistuksen ohella. Tämän lisäksi sellaiset muuntorangaistukset, jotka suoritetaan muun vankeusrangaistuksen kanssa, ovat tilastollisesti muita muuntorangaistuksia pidempiä. Tavallisen vankeusrangaistuksen ja muuntorangaistuksen suorittaminen samaan aikaan on hyvin yleinen käytäntö.

Seuraavana esitettyssä kuviossa on kuvattu 1.1.2006 - 1.11.2010 sakkovankien korjatun päivittäisen keskimäärän kehitystä. Ennen vuoden 2006 lakiuudistusta sakkovankien oli keskimäärin noin 400, kun taas vuonna 2010 heitä oli noin 100. Vuoteen 2010 mennessä lakiuudistusten vaikutukset alkoivat olla jo näkyvissä. (Hinkkanen 2010.)

Sakkovankien määrän kehitys.

Kuvio 1: Sakkovankien määrän kehitys. (Hinkkanen 2010, 10.)

Kun arvioidaan lakiuudistusten vaikutusta vankimäärään, on otettava muutama tärkeä seikka huomioon. Vuoden 2006 uudistuksessa muuntosuhde muutettiin siten, että kolmea maksamattomaa päiväsakkoa vastasi yksi päivä vankeutta. Muuntorangaistuksen enimmäispituus muuttui myös 90 päivästä 60 päivään. Vuosien 2006 ja 2007 sakkovankien vähennys ei suinkaan johtunut täysin rangaistusmääräysmenettelyissä annettujen sakkojen muuntokiellosta. Edellä mainitut muutokset muuntosuhteesta ja enimmäispituudesta tulivat voimaan vuoden 2006 alusta, jolloin sinä vuonna tehdyt muutospäätökset olivat uudistuksen mukaiset. Vuonna 2006 laitettiin kuitenkin aikaisempina vuosina annettuja muuntorangaistuksia täytäntöön, jotka olivat muunnettu vanhan lain mukaisesti. (Hinkkanen 2010.)

Hallituksen esityksessä (HE 76/2005 vp) arvioitiin, että vuoden 2006 lakiuudistus vähentäisi päivittäisiä sakkovankeja 80 henkilöllä. Tämä tarkoittaisi 160 vangin vähennystä, jos katsotaan korjattua sakkovankien lukumäärää. Uudistuksen voitiin ajatella vähentävän sakkovangin ja kolmanneksella, huomioon ottaen uudistunut muuntosuhde. Tämä tarkoittaisi 133 sakkovangin vähennystä neljästä sadasta. Sakkovangit ovat todellisuudessa vähentyneet noin 300 vangilla vuosien 2006-2010 aikana. Jos oletetaan hallituksen esityksen (HE 76/2005 vp) perusteella, että vuoden 2006 muuntouudistus vähensi sakkovankeja 160 vangilla, muuntokiellojen osuudeksi jäi 140 vankia. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos arvioi kuitenkin vähentävän vaikutuksen olevan noin 110 - 170 vankia. 140 vangin vähennys tuottaa valtiolle noin 7,7 miljoonan euron kustannussäästöt vuosittain, sillä yhden vankivuoden kustannukset on 55 000 euroa (Hinkkanen 2010).

2.3 Muut pohjoismaat

Tässä kappaleessa on esitetty vertailua muissa pohjoismaissa tuomittaviin sakon muuntorangaistuksiin. Ruotsissa sakkojen perimisestä ja sakon muuntorangaistuksesta säädetään sakon täytäntöönpanosta annetussa laissa (bötesverkställighetslag 1979:189) ja sen asetuksessa (bötesverkställighetsförordning). Jos sakkoa ei makseta vapaaehtoisesti tai sitä ei saada perittyä ulosoton kautta, lain mukaan sakot voidaan muuntaa vankeudeksi. Hieman Suomen mallista poiketen muuntorangaistus voidaan määrätä vain silloin, jos sakotettu selvästi niskoittelee maksamisessa tai sakon muuntaminen vankeudeksi on erityisistä syistä tarpeellista. Jos sakko on tuomittu sellaisesta rikoksesta, joka on tuomion mukaan tehty vakavan psyykkisen häiriötilan vaikutuksen alaisuudessa, ei muuntorangaistusta saa määrätä. Ruotsissa on myös muiden erityislakien säännöksiä, joiden perusteilla määrättyjä sakkoa ei saa muuntaa vankeudeksi. Kuten Suomessa, muuntorangaistus tulee tuomioistuimeen vireille syyttäjän vaatimuksesta. Ruotsissa muuntorangaistuksen pituus on 14 päivästä kolmeen kuukauteen. Sakon muuntorangaistus kuitenkin raukeaa silloin, jos muunnettu sakko maksetaan tuomion antamisen jälkeen ja sitä ei ole ehditty laittamaan täytäntöön. Jos verrataan pohjoismaita, Ruotsissa on vähiten sakkovankeja. Käytännössä heitä ei ole lainkaan. (HE 164/2007 vp, 6 - 7.)

Norjassa tuomitun sakon perimisestä ja sakon muuntorangaistuksesta säädetään rikoslain (straffeloven 10/1902) 28 §:ssä sekä rikosprosessilain (straffeprosessloven 25/1981) 455 ja 456 §:ssä. Kun tuomioistuimien tuomitsee sakon, samalla määrätään uhka muuntorangaistuksesta maksamattoman sakon varalta. Samaa sovelletaan rangaistusmääräysmenettelyssä. Norjassa muuntorangaistuksen pituus on yhdestä päivästä kolmeen kuukauteen. Muuntorangaistus voi kuitenkin olla enimmillään neljä ja puoli kuukautta, jos sakko määrätään Norjan rikoslain 63 §:n mukaisesti useasta rikoksesta. Sakon muuntorangaistus voidaan laittaa täytäntöön ilman erillistä tuomioistuinkäsittelyä ja sen täytäntöönpano kuuluu poliisille. Norjassa on erityinen valtion virasto Statens Innkrevningssentral, joka huolehtii sakkojen ja muiden rahamääräisten seuraamusten perinnäistä. Sakot voidaan maksaa poliisille tai edellä mainitulle virastolle myös osamaksuna. Innkrevningssentralilla on oikeus päättää palkanpidätyksestä, kun kyseessä on sakkojen periminen. Jos sakkoa ei kuitenkaan makseta, joutuu virasto kääntymään ulosot-toviranomaisen puoleen sakkojen perimisessä. Sakotetun on suoritettava muuntorangaistus siinä tapauksessa, että sakkoa ei ulosotonkaan kautta saada perityksi. Norjassa poliisilla on oikeus päättää muuntorangaistuksen täytäntöönpanosta. Sakotetulla on oikeus pyytää lykkä-ystä muuntorangaistuksen täytäntöönpanoon ja myös muuntorangaistuksen armahtamiseen on mahdollisuus. Norjassa muuntorangaistusta on suorittanut keskivankiluvusta 40-50 henkeä vuosina 2001-2004. Muuntorangaistusta suorittaneiden henkilöiden määrä on kaksinkertaistu- nut vuosina 2005 ja 2006. (HE 164/2007 vp, 7.)

Tanskassa sakon täytäntöönpanosta säädetään rikoslain (straffloven 127/1930) 50, 51 ja 53-55 §:ssä ja rangaistuksen täytäntöönpanolain (straffuldbyrdelseloven 432/2000) 90 ja 91 §:ssä. Tanskassa tuomioistuimen antamat sakot tuomitaan pääsääntöisesti päiväsakkoina. Oikeus määrää samalla uhan muuntorangaistuksesta jo sakkoa määrätessään. Muuntorangaistuksen pituus määrittyy siten, kuinka tuomioistuimien on sakot määrännyt. Jos sakko on tuomittu päi- väsakkoina, vastaa yksi päiväsakko yhtä vankeuspäivää. Tässä tapauksessa muuntorangaistuk- sen lyhin kesto on kaksi päivää. Jos sakko on tuomittu muuten kuin päiväsakkoina, muunto- rangaistuksen pituus on 2-60 päivää. Muuntorangaistusta voidaan pidentää yhdeksään kuukau- teen asti, mutta vain erityisistä syistä. Jos poliisi on määrännyt sakon, porrastetaan muunto- rangaistuksen kesto sakon suuruuden mukaan. Jos sakko on alle 500 kruunua, on muuntoran- gaistus vähintään kaksi päivää ja jos sakko on 6000- 10 000 kruunua, muuntorangaistus voi olla enintään 10 päivää. Sakotetun koti- tai oleskelupaikan alioikeus määrää muuntorangaistuksen muista sakoista, jotka eivät ole tuomioistuimen määräämiä. Muuntorangaistusta kärsivien osuus keskivankiluvusta on ollut noin 40-50 henkilöä, mutta viime vuosina sakkovankien määrä on supistunut noin 20 henkeen. (HE 164/2007 vp, 7.)

3 Sakko rangaistusmuotona

3.1 Muuntokelpoiset varallisuusrangaistukset

Sakkoa alettiin käyttää jo varhaisella keskiajalla. Varallisuusrangaistuksilla on vanhat perinteet ja esimerkiksi sukuvainojen aikana verikostojen ohella esiintyi sovintosakkoa (Utriainen 1992, 103). Vuonna 1889 säädetyin rikoslain (39/1889) mukaan sakko oli rahamäärältään kiinteä. Sakkojärjestelmää uudistettiin vuonna 1921, jolloin Suomi siirtyi päiväsakkojärjestelmään. Uudistuksen ideana oli se, että kaikkia sakotettaisiin samalla ankaruudella heidän varallisuusasemastaan riippumatta. Uudessa päiväsakkojärjestelmässä päiväsakkojen lukumäärä määräytyy rikoksen törkeysasteen mukaisesti ja päiväsakon rahamäärä taas sakotettavan tulojen mukaan (Utriainen 1992, 104 - 105).

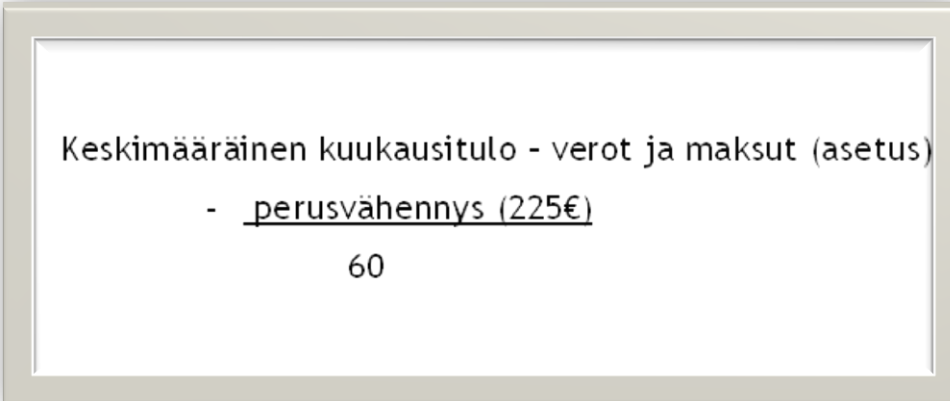
Nykypäivän rangaistusmuotona sakko on erittäin tarkoituksenmukainen, sillä kovinkaan moni kansalaisista ei ole täysin maksukyvytön. Saman rahamäärän kattava seuraamus vaikutti monella eri tavalla eri taloudellisessa asemassa oleviin, ja vuoden 1921 sakkojärjestelmäuudistuksella haluttiin tuoda ratkaisua tähän ongelmaan (Koskinen 2008, 93). Sakkorangaistuksen tuomitsemisessa pyritäänkin näin ollen ottamaan huomioon varallisuuteen liittyvät erot. Lyhyesti sanottuna, samasta teosta köyhälle määrättävä sakkorangaistus on oltava rahamäärältään pienempi kuin rikkaalle määrättävä. Päiväsakkojen lukumäärä on sama, mutta rahamäärä lasketaan rikosentekijän varallisuuden mukaan (Lappi-Seppälä 2006, 121 - 122). Sakon kokonaissummaan heijastuvat lopulta varallisuusaseman ja maksukyvyn erot, jolloin sakkorangaistus on yhtä ankara kaikille rikosentekijöille (Lappi-Seppälä 2000, 146).

Päiväsakkojärjestelmässä sakon vähimmäismäärä on yksi päiväsakko ja enimmäismäärä 120 päiväsakkoa. Tätä asteikkoa sovelletaan kaikkiin sakkorangaistuksiin, jotka on säädetty ennen 1.6.1969 sekä myös tämän jälkeen annettuihin säädöksiin, jos niissä ei ole määrätty vähimmäis- tai enimmäismäärää (RL 2a:1). Rikoslainsäädännössä on säädetty vain kahteen rangaistussäännökseen vähimmäismäärä eli erityisminimi. Nämä ovat törkeä rattijuopumus (RL 23:4), josta on säädetty vähintään 60 päiväsakon vähimmäisrangaistus sekä törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta (RL 23:2) vähintään 30 päiväsakkoa (Utriainen 1992, 105).

Jos tuomioistuimien tuomitsee sakotettavan samalla kerralla yhteiseen sakkorangaistukseen eli samalla kerralla tuomittavia rikoksia on enemmän kuin yksi, säädetty asteikko nousee RL 7 luvun 3 §:n nojalla 240 päiväsakon enimmäismäärään. Tässäkään tapauksessa törkeän rattijuopumuksen ja törkeän liikenneturvallisuuden vaarantamisen erityisiä vähimmäismääriä ei saa alittaa. Yhteinen sakkorangaistus ei kuitenkaan saa olla ankarampi kuin rikosten enimmäisrangaistusten yhteismäärä. (RL 7:3.)

Rikoslain 6 luvun säännöksiä rangaistuksen mittaamisesta sovelletaan silloin, kun määrätään päiväsakkojen lukumäärää. Määrättäessä on otettava huomioon sakkoon mahdollisesti vaikuttavat rangaistusta koventavat ja lieventävät perusteet. Periaatteessa rangaistus on määrättävä oikeassa suhteessa tekijän syyllisyyteen, mutta myös teon vahingollisuuteen sekä vaarallisuuteen (Utriainen 1992, 105-106). Päiväsakkojen lukumäärään kuitenkin vaikuttaa sisäasiainministeriön poliisiosaston käsikirja, jossa määritellään kuinka monta päiväsakkoa rikoksesta on pääsääntöisesti määrättävä. Tämä ei kuitenkaan täysin sido tuomioistuinta (Tapani & Tolvanen 2011, 185).

Päiväsakon rahamäärä vahvistetaan siten, että sen on oltava sakotettavan maksukykyyn nähden kohtuullinen. Tätä määritelmää pidetään yhtenä kuudeskymmenesosan sakotetun keskimääräisestä kokonaispäivätulosta eli kuukausitulosta. Tästä vähennetään asetuksella määriteltävät verot ja maksut sekä kiinteä peruskulutus. (RL 2a:2; Tapani & Tolvanen 2011, 185.)

$$\begin{array}{l} \text{Keskimääräinen kuukausitulo - verot ja maksut (asetus)} \\ - \text{perusvähennys (225€)} \\ \hline 60 \end{array}$$

Kuvio 2: Päiväsakon rahamäärän laskentakaava. (Tapani & Tolvanen 2011, 186.)

Jos sakotettavalla on elätettäviä henkilöitä taloudessaan, alentavat nämä päiväsakon rahamäärää. Tämänlaisia henkilöitä ovat sakotettavan alaikäiset lapset, sakotettavan puolison alaikäiset lapset tai itse puoliso, jos hänellä ei ole lainkaan tuloja tai tulot eivät ylitä minimipalkkaa. Puolisoksi rinnastetaan myös henkilö, joka asuu sakotettavan henkilön kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonkaltaisissa olosuhteissa. Jokainen henkilö vähentää sakotetun päiväsakon rahamäärää kolmella eurolla. Jos sakotettavalla on huomattavaa varallisuutta, tämä nostaa myös päiväsakon rahamäärää. Rahamäärä nousee kolmella eurolla, jos varallisuutta on vähintään 85 000 euroa ja kuudella eurolla, jos varallisuutta on enemmän kuin 170 000 euroa (Valtioneuvoston asetus päiväsakon rahamäärästä annetun asetuksen muuttamisesta 3 § ja 4 §.)

Kun päiväsakon rahamäärää vahvistetaan, jätetään ylimenevät sentit huomioimatta ja summa vahvistetaan täysin euroin (Melander 2010, 155). Kuukausitulojen laskemisesta säädetään Asetuksessa päiväsakon rahamäärästä (609/1999). Päiväsakon rahamäärä lasketaan siis edellä mainitulla tavalla, eikä sille ole ylärajaa. Päiväsakon rahamäärän minimiksi on kuitenkin vahvistettu 6 euroa. Päiväsakon alin rahamäärä on määritelty rikoslain 2a luvun 2 pykälässä sekä 5 pykälässä koskien asetusta päiväsakon rahamäärästä annetun asetuksen muuttamisesta.

Sakotetun viimeksi toimitetun verotuksen mukaisia tuloja käytetään ensisijaisesti silloin, kun lasketaan päiväsakon rahamäärää. Jos sakotetun tulot ovat muuttuneet tästä oleellisesti, on hänen toimitettava tuomioistuimelle muu luotettava selvitys tulojen muuttumisesta. Selvitys voi olla oma ilmoitus, palkkakuitti, työnantajan todistus tai muu asiakirja (HE 74/1998 vp). Nettotulojen olennaiseksi muutokseksi voidaan katsoa 20-25 prosentin muutos suuntaan tai toiseen (Tapani & Tolvanen 2011, 188). Olennaista ovat siis sakotettavan tulot sillä hetkellä, kun sakko määrätään eli esimerkiksi tuomioistuimessa oikeudenkäynnin päätteeksi tai rangaistumääräysmenettelyssä rangaistusvaatimuksen antamishetkellä. Rikoksentekohetkellä sakotettavan tuloilla ei näin ollen ole merkitystä (Lappi-Seppälä 2000, 151).

Kun päiväsakon lukumäärä ja rahamäärä on määritelty, voidaan päiväsakon kokonaisrahamäärä laskea kertomalla päiväsakkojen lukumäärä sakotetun päiväsakkojen vahvistetulla rahamäärällä. Esimerkiksi jos A tuomitaan törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta 60 päiväsakkoon ja hänen tuloillaan päiväsakon rahamäärä on 25 euroa, tuomitaan hänelle maksettavaksi 1500 euron sakkorangaistus. (Melander 2010, 155).

Tuomioistuin voi tuomita myös oheissakkoa. Jos ehdollista vankeutta pidetään riittämättömänä seurauksena rikoksesta, voidaan sen ohessa tuomita sakkorangaistus (RL 6:10). Tämä oheissakko tuomitaan myös päiväsakkoina ja siinäkin sovelletaan 1 - 120 päiväsakon asteikkoa. Oheissakkoa voidaan käyttää myös niissä rikoksissa, joissa sakko ei lukeudu kyseisen rikoksen rangaistuslajeihin. Myös aikaisemmin mainitut rangaistussäännösten vähimmäismäärät eivät sido tuomioistuinta oheissakkoa määrättäessä (Utriainen 1992, 105). Oheissakkoa määrätään yleensä liikennejuopumusrikoksista. RL 23 luvun mukaisista liikennejuopumuksista ja liikennerikoksista annetaan tilastojen mukaan 92 prosenttia oheissakoista (Tapani & Tolvanen 2011, 145).

Tuomioistuimet ja muut viranomaiset voivat käyttää uhkasakkoa pakkokeinona. Tuomioistuimien antamista uhkasakoista säädetään Oikeudenkäymiskaaren 32 luvun ensimmäisessä pykälässä (556/1999). Uhkasakko asetetaan tuomioistuimissa kiinteänä euromääränä turvaamaan oikeudenkäynnin onnistuminen. Tällä tarkoitetaan yleensä asianosaisten kutsumista paikalle jonkun tietyn suuruisen uhkasakon nojalla. Viranomainen, joka on tuominut uhkasakon, voi tuomita sen maksettavaksi, jos henkilö ei ole velvoitetta noudattanut. Tämä yleensä

tarkoittaa asianosaisen jättäytymistä pois istunnosta ilman laillista estettä (Nuotio & Majanen 2003, 150). Tuomioistuimien voi jatkaa uhkasakkomenettelyä ja määrätä haastetulle henkilölle korkeamman uhkasakon seuraavaan istuntoon (Utriainen 1992, 110). Muita uhkasakkoa käyttäviä viranomaisia ovat lääninhallitukset, kuntien rakennuslautakunnat, työsuojeluviranomaiset, markkinatuomioistuimien sekä vesioikeudet, mutta näistä ei voida määrätä muuntorangaistusta (Lappi-Seppälä 2000, 161).

Näin ollen päiväsakot, oheissakot sekä pakkokeinona määrätty uhkasakot ovat varallisuusrangaistuksia, joista voidaan määrätä sakon muuntorangaistus.

Sakkojärjestelmässä on ollut ongelmana saada luotettavaa tietoa sakotetun oikeista tuloista. Viranomaiset saavat sakotettavan viimeiseksi vahvistetut verotiedot käyttöönsä hetkessä, jos he tarvitsevat niitä sakon laskemiseen. Ongelman tuottaa se, jos sakotettavan tulot ovat olennaisesti tästä muuttuneet. Sakotettavan on tietysti kannattavaa ilmoittaa viranomaiselle olennaisesti laskeneista tuloista, sillä tämä tietysti pienentää sakon määrää. Sakotettavan velvollisuus on vastaavasti tiedusteltaessa ilmoittaa, jos hänen tulonsa tai varallisuutensa on huomattavasti kasvanut (Nuotio & Majanen 2003, 147). Henkilö, joka hankkiakseen itselleen taloudellista hyötyä, antaa viranomaiselle harhaanjohtavan tiedon tuloista, varallisuudesta, elatusvelvollisuudesta tai muusta valheellisesta seikasta, joka vaikuttaisi maksukykyyn, syyllistyy niin sanottuun sakkovilppiin. Sakkovilppi on rikoslaissa rangaistava teko vain, jos se on tehty tahallisesti. Siitä voidaan tuomita sakkoa tai enintään kolme kuukautta vankeutta (RL 16:6).

3.2 Varallisuusrangaistukset, joita ei voida muuntaa

Tässä kappaleessa on tarkasteltu rangaistusmääräysmenettelyä sekä rikesakkoa. Molemmat on selostettu lyhyesti läpi, sillä vuonna 2007 ja 2008 tulleiden lakimuutosten myötä, kummastakaan edellä mainitusta varallisuusrangaistuksesta ei voi enää määrätä muuntorangaistusta. Rangaistusmääräysmenettelystä ja rikesakosta säädetään laissa sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010).

Suomessa rangaistusmääräysmenettely on otettu käyttöön vuonna 1931 (Lappi-Seppälä 2000, 154). Suurin osa sakoista, jotka kuuluvat päiväsakkojärjestelmään, määrätään juuri rangaistusmääräysmenettelyssä (Nuotio & Majanen 2003, 145). Rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan ratkaista sellainen rikkomus, josta voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään 1000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Virallisen syytteen alaisella rikkomuksella tarkoitetaan sellaista tapausta, jossa rangaistussäännöksessä ei ole säädetty enempää kuin sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta (SMRL 1:1). Poliisijärjestyksen, kunnallisen tai muun järjestyssäännön tai uhkasakkokiellon rikkomisesta voidaan myös määrätä rangaistusmääräysme-

nettelyssä (Nuotio & Majanen 2003, 145). Menettelyä voidaan luonnollisesti käyttää vain sellaisiin tapauksiin, joista vaaditaan ainoastaan sakkoa. Esimerkiksi ajokieltoa ei voida tällä tavalla määrätä (Lappi-Seppälä 2006, 124).

Kun sakotettavalle annetaan sakko rangaistusmääräysmenettelyssä, se tapahtuu kahdessa eri vaiheessa. Ensin annetaan rangaistusvaatimus ja sen jälkeen rangaistusmääräys. Ensimmäisessä vaiheessa rangaistusvaatimuksen eli käytännössä sakkolapun antaa yleensä poliisi, tulliviranomainen tai muu laissa säädettyä valvontaa suorittava virkamies (SMRL 1:3). Esitutkintalain (449/1987) mukaan suppea esitutkinta on kuitenkin aina suoritettava ennen kuin rangaistusvaatimus voidaan antaa. Suppeassa esitutkinnassa on arvioitava seikat, jotka ovat välttämättömiä rangaistusvaatimuksen määrittämisen kannalta. Esimerkiksi asianomistajan on annettava suostumus, jotta rikkomus voidaan tässä menettelyssä määrätä (Tapani & Tolvanen 2011, 192). Asia voidaan kuitenkin käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä, vaikka asianomistaja jälkeinpäin peruuttaisikin suostumuksensa (SMRL 1:4).

Rangaistusmääräyksen antaa syyttäjä, jolle rangaistusvaatimus toimitetaan tiedoksiannon jälkeen. Syyttäjä tarkastaa rangaistusvaatimuksen, ja jos asiassa ei ole esteitä sen ratkaisemiselle tai jos rangaistusvaatimusta ei ole vastustettu määrättyssä ajassa, voi syyttäjä antaa rangaistusmääräyksen. Syyttäjällä on oikeus jättää rangaistusmääräys antamatta samoilla perusteilla kun hän jättäisi syytteen nostamatta tai myös mahdollisuus lieventää vaadittua rangaistusta. Vastakohtana tälle syyttäjällä on myös oikeus vaatia rangaistusta ankarampana tai muusta teosta kuin mitä rangaistusvaatimukseen on merkitty. Tässä tapauksessa sakotetulle on annettava rangaistusvaatimus uudelleen tiedoksi ja peruutettava aikaisempi vaatimus. (SMRL 4:24-32; Nuotio & Majanen 2003, 146.)

Henkilöllä, joka on saanut rangaistusvaatimuksen, on oikeus vastustaa sitä rangaistusmääräyksen vahvistavan syyttäjänviraston kansliaan viikon kuluessa vaatimuksen tiedoksisaamisesta (Tapani & Tolvanen 2011, 192). Jos rangaistusvaatimusta vastustetaan, viedään asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tilastollisesti 99 % tapauksissa vaatimusta ei vastusteta, jolloin syyttäjä vahvistaa ja antaa varsinaisen rangaistusmääräyksen. Tähän päätökseen ei saa enää hakea muutosta valittamalla. Suomessa annetaan vuosittain noin 250 000 rangaistusmääräyssakkoa, joista suurin osa koostuu liikenne rikoksista (Lappi-Seppälä 2006, 124). Rangaistusmääräystä ei syyttäjä kuitenkaan voi antaa, jos asiassa tulee ilmi perusteita, miksi rangaistusta ei voida määrätä, sakotettava vastustaa rangaistusvaatimusta, asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä sellaisessa rikkomuksessa, jossa syytettyä ei voida nostaa ilman asianomistajan pyyntöä, syyteoikeus on RL 8 luvun säännösten nojalla vanhentunut ennen rangaistusvaatimuksen tiedoksiantoa tai tiedoksiannosta on kulunut enemmän kuin vuosi (SMRL 4:26).

Rikesakko on puolestaan sakkoa lievempi euromääräinen varallisuusrangaistus, joka voi olla enintään 200 euroa (RL 2a:8). Rikesakon antamisessa tuomiovalta on lähinnä poliisilla, sillä poliisimies antaa asian sakotettavalle välittömästi tiedoksi rikkomuksen havaittuaan. Rikesakko on tarkoitettu lieviä virallisen syytteen alaisia rikkomuksia varten, joista voidaan tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta (SMRL 1:1; Tapani & Tolvanen 2011, 193 - 194).

Rikesakkoa voidaan soveltaa kuitenkin vain eräiden tieliikennelain tai sen nojalla annettujen säännösten ja määräysten lieviin rikkomisiin sekä jätelaissa annettuun roskaamiskiellon rikkomiseen. Soveltamisalaan kuuluu myös kalastuslaissa säädettyyn kalastuksenhoito- ja viehekalastusmaksun suorittamatta jättäminen sekä siihen liittyvä laiminlyönti koskien maksutositteen esittämistä määräajassa. (RL 2a:9.)

Rikesakon suuruus voi olla 10, 20, 35, 50, 70, 85, 100 tai 115 euroa. Lievimät rikesakot annetaan esimerkiksi jalankulkijalle liikennesrikkomuksesta ja ankarimmat taas moottorikuluneuvolla aiheutetusta nopeusrajoituksen rikkomisesta. (Valtioneuvoston asetus rikesakkorikkomuksista annetun asetuksen muuttamisesta 2 §.)

Ylinopeudesta määrätyt rikesakot on porrastettu nopeusrajoituksen mukaan. Sellaisissa tapauksissa joissa suurin sallittu nopeus on enintään 60 kilometriä tunnissa, voidaan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajalle määrätä 85 euron rikesakko suurimman sallitun nopeuden ylittämisestä, jos nopeus ylittää enintään 15 kilometriä tunnissa. Jos ylitys on yli 15 kilometriä tunnissa, mutta enintään 20 kilometriä tunnissa, voidaan tästä määrätä 115 euron rikesakko. Jos suurin sallittu nopeus ylittää 60 kilometria tunnissa, voidaan kuljettajalle määrätä 70 euron rikesakko suurimman sallitun nopeuden ylittämisestä, jos ylitys on enintään 15 kilometriä tunnissa. Vastaavasti yli 15 kilometrin, mutta enintään 20 kilometrin ylityksestä voidaan kuljettajalle määrätä 100 euron rikesakko. Mopoiijalle voidaan puolestaan määrätä suurimman sallitun nopeuden ylittämisestä 50 euron rikesakko, jos ylitys on enintään 15 kilometriä tunnissa. (Valtioneuvoston asetus rikesakkorikkomuksista annetun asetuksen muuttamisesta 8 §).

Myös automaattisessa liikennevalvonnassa sovelletaan rikesakkomenettelyä, jos suurin sallittu ylinopeus on enintään 20 kilometriä tunnissa tai henkilö ajaa raitiovaunu- tai linja-autokaistalla liikennemerkkien vastaisesti. Tällöin rikesakkomääräys lähetetään rekisteritiedoista löytyvälle auton omistajalle, haltijalle tai tilapäiselle käyttäjälle ja tätä voidaan soveltaa vain silloin, jos kyseessä on luonnollinen henkilö (SMRL 3:14-15). Jos ylinopeus ylittää 20 kilometriä tunnissa, on asia käsiteltävä joko rangaistusmääräysmenettelyssä tai normaalissa rikosprosessissa. Näissä tapauksissa rangaistus tuomitaan päiväsakkoina tai tuomioistuimessa jopa vankeutena (Nuotio & Majanen 2003, 144). Rikesakkoa ei myöskään voi käyttää sellaisissa tilanteissa, jos rikkomus on ollut omiaan aiheuttamaan muuta kuin vähäisenä pidettävää hait-

taa tai vaaraa, tai teolla on osoitettu piittaamattomuutta lain käskyistä ja kielloista (Koskinen 2008, 96).

Sakotettu henkilö voi vastustaa rikesakkoa. Rikesakon vastustaminen on tehtävä tekopaikan alioikeuden kansliaan viikon kuluessa rikesakkomääräyksen tiedoksiannosta (SMRL 3:18). Asian ratkaiseva käräjätuomari voi alentaa sakon määrää, jättää sen tuomitsematta tai tuomita sakon rikesakkomääräyksen mukaisesti, jos se katsotaan aiheelliseksi. Tuomioistuin ei kuitenkaan voi korottaa rikesakon määrää (Nuotio & Majanen 2003, 144 - 145). Alioikeuden antamaan päätökseen ei saa hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakekeinoin (Lappi-Seppälä 2000, 160).

Rikoslaissa päiväsakon pienin rahamäärä ja rikesakko on suhteutettu toisiinsa siten, että TLL tai sen nojalla annetuissa säännöksissä säädetyn suurimman sallitun nopeuden ylityksestä tuomittava sakon pienin kokonaisrahamäärä on mopoilijalle 50 euroa, kun vastaavasti muulle moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajalle se on 115 euroa. Tämä yhteensovittaminen on tehty sen vuoksi, ettei lievistä ylinopeudesta saatava rikesakko olisi suurempi kuin ylinopeudesta annettavat päiväsakot. (Tapani & Tolvanen 2011, 186.)

4 Sakon muuntorangaistus

4.1 Sakkorangaistuksen täytäntöönpano

Koska muuntorangaistusta ei voida enää määrätä kuin ainoastaan tuomioistuimen määräämistä päiväsakoista sekä pakkokeinoina asetetuista uhkasakoista, tässä luvussa ei tarkastella rikesakon tai rangaistusmääräysmenettelyssä tuomittujen päiväsakkojen täytäntöönpanoa.

Sakon täytäntöönpanossa sovelletaan lakia sakon täytäntöönpanosta (672/2002), valtioneuvoston asetusta sakon täytäntöönpanosta (789/2002) sekä soveltuvilta osilta on noudatettava ulosottokaaren (705/2007) säännöksiä maksuveloitteen täytäntöönpanosta, jos täytäntöönpano tapahtuu ulosottotoimin eikä laissa, joka koskee sakon täytäntöönpanoa, säädetä toisin. (Tapani & Tolvanen 2011, 207.)

Tuomio, jossa on tuomittu sakkoa, saadaan laittaa täytäntöön vasta sen jälkeen, kun tuomio on lainvoimainen. Sakotetun ei kuitenkaan tarvitse odottaa tuomion lainvoimaisuutta, jos hän haluaa maksaa sakon vapaaehtoisesti, eikä myöskään sakon maksaminen estä tuomiosta valittamista (Tapani & Tolvanen 2011, 209 - 210). Aiheeton, etukäteen maksettu sakko palautetaan maksajalle, jos sakkoa pienennetään tai se poistetaan kokonaan muutoksenhaun johdosta. Suoritusta ei kuitenkaan tehdä, jos palautettava rahamäärä on vähemmän kuin viisi euroa (SakkoTPA 10 §).

Oikeusrekisterikeskuksen asema sakkorangaistuksen täytäntöönpanossa on keskeinen. Se ei kuitenkaan kuulu ulosotto-organisaation valvonta- ja lainkäyttöviranomaisten piiriin. Sakon määräävät tuomioistuimet tekevät sakoista ilmoitukset Oikeusrekisterikeskukselle, joka ylläpitää sakkorekisteriä (SakkoTPL 46 §) ja huolehtii niiden täytäntöönpanosta. (Tapani & Tolvanen 2011, 210.)

4.2 Sakkojen periminen

Tavoitteena on, että tuomittu sakko maksettaisiin vapaaehtoisesti. Ylimääräisistä toimista, kuten pakkotäytäntöönpanosta, aiheutuu aina kustannuksia niin valtiolle kuin sakotetulle. Oikeusrekisterikeskuksen tehtävänä on tarkistaa onko täytäntöön pantavaksi tullut sakko maksettu jo kokonaan. Jos sakko on maksamatta kokonaan tai osittain, on Oikeusrekisterikeskuksen lähetettävä sakotetulle kirjallinen maksukehotus sakosta. Maksuvelvollista kehoitetaan näin ollen maksamaan sakko pois lyhyessä määräajassa. Jos katsotaan, että maksukehotus on ilmeisen tarpeeton tai se voisi vaarantaa ulosottotoimin tehtävää perintää, voidaan maksukehotus jättää kokonaan lähettämättä. Tätä voidaan soveltaa esimerkiksi sellaisiin tilanteisiin, jossa maksuvelvollisella ei ole vakinaista asuinpaikkaa tai postiosoitetta, jonne maksukehotuksen voisi lähettää. Jos Oikeusrekisterikeskus ei saa perittyä sakkoa maksukehotuksesta huolimatta tai sellaista ei lähetetä lainkaan, on sen tässä tapauksessa haettava sakolle ulosottoa (SakkoTPL 8 §). Vaikka asia siirtyykin ulosottoviranomaiselle, pyritään myös silloin sakon vapaaehtoiseen maksamiseen (Tapani & Tolvanen 2011, 210 - 211).

Ulosottomies kehottaa ensin maksuvelvollista suorittamaan maksamatta oleva sakko lyhyessä määräajassa pois. Kehotus tapahtuu yleensä kirjallisesti, mutta sen voi tehdä myös suullisesti. Ulosottomiehen on samalla ilmoitettava sakotetulle, että sakko voidaan lopulta periä ulosoton kautta (Tapani & Tolvanen 2011, 210 - 211). Ulosottomies voi jättää kehotuksen lähettämättä samoilla edellä mainituilla perusteilla kuin Oikeusrekisterikeskus, mutta lisäksi sillä perusteella, että ulosottoviranomainen on todennut maksuvelvollisen varattomaksi äskettäin toimitetussa ulosmittauksessa (HE 218/2001 vp, 26).

Maksuvelvolliselle voidaan myöntää maksuaikaa sakon maksamiseen. Tästä säädetään sakon täytäntöönpanosta annetun lain 14-18 §:ssä (672/2002). Jos sakko on jo ulosotossa, maksuajan myöntää ulosottomies, muussa tapauksessa tämän tekee Oikeusrekisterikeskus. Lisääaikaa sakolle tai sen osalle voidaan myöntää vain hakemuksesta ja tietyillä perusteilla. Maksuaikaa voidaan myöntää pääsääntöisesti vuodeksi, mutta erittäin painavien syiden vuoksi sitä voidaan myöntää pidemmäksi ajaksi. Näitä ovat esimerkiksi kohtuuttoman suuri sakko sakotetun maksukykyyn nähden, sairaus tai asevelvollisuuden suorittaminen (HE 218/2001 vp, 28). Yli vuoden kestävä maksuaika edellyttää kuitenkin maksusuunnitelmaa. Maksuaikaa voidaan myöntää sellaisin perustein, jotka johtuvat esimerkiksi sairaudesta, työttömyydestä, asevel-

vollisuuden suorittamisesta tai muusta syystä, josta sakon välitön maksaminen aiheuttaisi sakotetulle kohtuutonta haittaa. Nämä perusteet eivät itsessään riitä maksuajan myöntämiselle, sillä myös työttömän, sairaan tai asevelvollisuutta suorittavakin kuuluu maksaa sakkonsa heti (Tapani & Tolvanen 2011, 212 - 213).

4.3 Muuntorangaistuksen tarkoitus ja haastaminen

Kuten edellä on jo mainittu, sakko pyritään saamaan sakotetulta vapaaehtoisesti maksamalla tai viimeistään ulosoton kautta perimällä. Vuosittain maksetuista tai perityistä sakoista saadaan juuri tällä tavalla suoritettua noin 90 prosenttia koko vuonna määrättyjen sakkojen kokonaismäärästä. 75 prosenttia sakotetuista maksaa sakon vapaaehtoisesti ja viimeistään kahden viikon kuluessa saatuaan maksukehotuksen Oikeusrekisterikeskukselta. Vastaavasti ulosottoon siirtyneistä sakoista saadaan perittyä noin 60 prosenttia (Tapani & Tolvanen 2011, 213 - 214). Lappi-Seppälän (2006, 125) mukaan vuosittain noin 20 000 sakosta aiheutuu kuitenkin erilaisia perintään liittyviä ongelmia.

Jos sakkoa ei saada perittyä sakotetulta ulosoton kautta, hänen olinpaikkansa on tuntematon tai hänen voidaan olettaa pakoilevan perintää, voi Oikeusrekisterikeskus etsintäkuuluttaa sakotetun. Etsintäkuulutus voidaan pääsääntöisesti tehdä ulosottomiehen estetodistuksen perusteella tai siinä tapauksessa sitä ilman, jos etsityllä henkilöllä ei ole voimassa olevaa asunto-osoitetta tai hän asuu ulkomailla, taikka henkilö on vaikeasti tavoitettavissa. Etsintäkuulutuksella tarkoitetaan toimenpidettä, jossa poliisin on, sakotetun tavatessaan, kehotettava häntä suorittamaan maksamatta oleva sakko tai muutoin haastettava hänet oikeudenkäyntiin. Muunto-oikeudenkäynnissä jäljellä olevat sakot voidaan muuntaa vankeudeksi. (Tapani & Tolvanen 2011, 215.)

Sakotetun haastaminen muuntorangaistusta koskevaan oikeudenkäyntiin on tehtävä silloin, kun sakkoa ei ole saatu perittyä ulosoton kautta kokonaan eikä periminen ole siinä vaiheessa enää kannattavaa. Muuntomenettelyä ei kuitenkaan saa aloittaa, jos sakotettu on suorittamassa ase- tai siviilipalvelusta, reservin kertausharjoituksissa tai jos hän on päässyt velkajärjestelyyn. Kun tilapäiset esteet lakkaavat, voidaan sakotettu haastaa normaalisti. Vain velkajärjestely on lopullisena esteenä. Jos hän suorittaa maksuohjelmansa loppuun, myös sakko tulee maksetuksi. Muuntomenettelyyn haastamiseen oikeutettuja henkilöitä ovat ulosottomies, avustava ulosottomies, poliisi, haastemies sekä eräät rajavartio- sekä vankeinhoitolaitoksen viranomaiset. (Tapani & Tolvanen 2011, 215 - 216.)

Sakkojärjestelmän tehosteena on siis sakon muuntorangaistus. Järjestelmä vaatii takuun siitä, että ihmiset maksaisivat heille tuomitun sakon ja viime kädessä sakko peritään pakolla tai maksuvelvollinen haastetaan muunto-oikeudenkäyntiin. Menettely on kuitenkin ristiriidassa

alkuperäisen tarkoituksensa kanssa, sillä lievästä rikoksesta, josta tuomittaisiin sakkoa, voidaan nyt tuomita vankeuspäiviä (Lappi-Seppälä 2006, 125). Muuntorangaistusta ei voi tuomita yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena (Frände 2012, 375). Haasteen tarkoituksena on haastaa sakotettu oikeudenkäyntiin vastaamaan syyttäjän syytteeseen sakkojen muuntamisesta vankeudeksi. Haastettavalle on ilmoitettava asiaa käsittelevä tuomioistuinin sekä oikeudenkäynnin ajankohta, joka on oltava aikaisintaan kuukauden kuluttua haastamispäivästä. Haastettavalle on näin ollen annettava vähintään kuukausi aikaa maksaa sakko. Kuitenkin, jos sama henkilö on aiemmin haastettu toiseen muutokäsittelyyn muusta sakosta, voidaan hänet haastaa kyseiselle päivälle lyhyemmällä haasteajalla. Maksuvelvolliseen voidaan myös kohdistaa uusi muuntovaatimus oikeudenkäynnissä, jos hän on siellä henkilökohtaisesti paikalla. Haasteesta käy ilmi maksamattomat sakot ja se, että vastaajan läsnäolo ei ole pakollinen. Haastettavalle on myös kerrottava mahdollisuudesta toimittaa kirjallinen vastine tuomioistuimelle ennen oikeudenkäyntiä. Haasteen annettuaan virkamies toimittaa haastamisasiakirjat syyttäjälle sekä Oikeusrekisterikeskukselle. Jos haastajana on toiminut ulosottomies, hän toimittaa itse tiedot sakosta ja sen maksutilanteesta syyttäjälle. Muussa tapauksessa nämä tiedot syyttäjälle toimittaa Oikeusrekisterikeskus (Tapani & Tolvanen 2011, 216 - 217).

Jos sakotetulle ei ole määrätty muuntorangaistusta viiden vuoden kuluttua lainvoimaisen tuomion antopäivästä, määrätty sakkorangaistus raukeaa (RL 8:13.1). Sakotetun henkilön haastaminen muuntorangaistusoikeudenkäyntiin tai sakon muuntamatta jättäminen ei katkaise vanhentumista. Tämä koskee niin päiväsakkoja kuin euromääräisiä uhkasakkojakin (Tapani & Tolvanen 2011, 209).

4.4 Muunto-oikeudenkäynti

4.4.1 Syyttäjän rooli

Ennen varsinaista oikeudenkäyntiä syyttäjän tehtävä on tutkia hänelle toimitetut asiakirjat. Jos haasteessa tai muissa asiakirjoissa on puutteita, on syyttäjän huolehdittava puutteiden korjaamisesta. Näitä voivat olla esimerkiksi liian lyhyt haasteaika, jolloin syyttäjän on pyydetävä ulosottomiestä antamaan vastaajalle tiedoksi uusi käsittelypäivä, taikka syyttäjä huomaa, ettei sakkoa saisi muuntaa lainkaan. Jälkimmäisessä tapauksessa syyttäjän tulee ilmoittaa virheestä vastaajalle, Oikeusrekisterikeskukselle sekä haastamispaikkakunnan ulosottoviranomaiselle. Jos näitä esteitä ei ole, voi syyttäjä lähteä ajamaan asiaa oikeuteen. Pääsääntöisesti sakon muuntorangaistuksia syyttävät apulaissyttäjät. (Tapani & Tolvanen 2011, 217.)

Syyttäjällä on kuitenkin mahdollisuus vaatia sakon muuntamatta jättämistä (SakkoTPL 28 §) lähes vastaavilla perusteilla kuin laissa oikeudenkäynnissä rikosasioissa (689/1997) säädetään syyttämättä jättämisestä. Perusteita voivat olla esimerkiksi tekijän nuoruus, teon pitäminen

vähäisenä, rangaistuksen kohtuuttomuus ja tarkoituksettomuus, sekä jos kyseessä on uhkasakko, joka on annettu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) nojalla. Syyttäjän on kuitenkin pidettävä mielessä rikosoidellisen järjestelmän uskottavuus harkitessaan muuntovaatimuksesta luopumista. Tämän tärkeän yleisen edun tarkoituksena on se, että laaja-alainen muuntamisesta luopuminen saataisi heikentää sakon maksamista. Ihmiset voivat luulla, että tuomioistuimen määräämää rangaistusta ei todella tarvitse suorittaa tietyssä pisteessä lainkaan. Syyttäjät ovat kuitenkin pitäneet tästä suhteellisen tiukkaa linjaa ja harvemmin luopuneet vaatimuksesta, vaikka kyseinen toimenpide säästäisikin kustannuksia.

Syyttäjän käytössä on erittäin suppea asiakirjamateriaali verrattuna normaaliin rikosasian syyteharkintaan. Aikaisemmin mainituilla muuntamatta jättämisen perusteilla syyteharkinnassa on äärimmäisen vaikea päätellä, kuinka vähäinen rikos on ollut tai onko muuntorangaistuksen vaatiminen kovinkaan kohtuutonta tai tarkoituksetonta. Ennemminkin tuomioistuimella on paremmat edellytykset arvioida tilannetta, jos vastaaja saapuu henkilökohtaisesti muunto-oikeudenkäyntiin paikalle. Jos syyttäjä päätyy luopumaan muuntovaatimuksesta, on hänen tiedotettava tästä vastaajalle, Oikeusrekisterikeskukselle sekä haastamisaikakunnan ulosottoviranomaiselle (Tapani & Tolvanen 2011, 217 - 218).

4.4.2 Tuomioistuin

Muuntorangaistusoikeudenkäynti käydään maksuvelvollisen asuin- tai tapaamispaikan käräjäoikeudessa. Muuntorangaistuksen määräämistä koskeva asia käsitellään suuressa osassa vastaajan tapaamispaikan käräjäoikeudessa, sillä vastaajat tavoitetaan ja haastetaan yleensä etsintäkuulutuksen avulla. Oikeuspaikan valintaa on perusteltu hallituksen esityksessä siten, että alkuperäisen rikoksen tekopaikkaan liittyvää kytkentää ei ole, jotta muuntorangaistus täytyisi käsitellä tekopaikan käräjäoikeudessa. Osa haastettavista on myös joskus hyvin vaikeita tavoittaa, joten haastaminen tapaamispaikan tuomioistuimeen edistää samalla muuntomenettelyn tehokkuutta. Sellaiset henkilöt, jotka pakoilevat täytäntöönpanoa tai ovat vaila vakinaista asuinpaikkaa, voidaan edellä mainitusta syystä haastaa tapaamispaikan mukaan määräytyvään käräjäoikeuteen. (HE 218/2001 vp.)

Käräjäoikeus on päätösvaltainen käsittelemään sakon muuntorangaistuksia, kun siinä on yksin puheenjohtaja (SakkoTPL 29 §). Yleensä tuomioistuinharjoittelua suorittavat käräjänotaarit ovat käräjäoikeuksissa muuntorangaistusten käsittelijöitä. Muuntorangaistus käsitellään rikosasioiden käsittelystä säädettyssä järjestyksessä, ellei sakon täytäntöönpanosta annetussa laissa (SakkoTPL 30 §) muuten säädetä.

Muuntorangaistusasia tulee käräjäoikeuteen vireille, kun syyttäjä, muuntorangaistuksen esittäjä, toimittaa muuntoa koskevat asiakirjat käräjäoikeuteen. Asiakirjoihin sisältyy muuntorangaistusvaatimus, joka käytännössä on haasteasiakirja, sekä syyttäjälle toimitettu sakkoa ja sen maksamista koskevat tiedot. Tässä vaiheessa on hyvä mainita, että alkuperäisen rikoksen, asian, josta sakko on tuomittu, asianomistaja ei ole asianosainen sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevassa oikeudenkäynnissä (Tapani & Tolvanen 2011, 219 - 220).

Kun maksuvelvollinen on haastettu muunto-oikeudenkäyntiin, on hänellä oikeus tulla henkilökohtaisesti paikan päälle halutessaan tulla asiassa kuulluksi. Vastaajalla on myös oikeus toimittaa käräjäoikeuden kansliaan kirjallinen vastine, joka otetaan pääkäsittelyssä huomioon. Vastaaja voi siis tulla pääkäsittelyyn paikalle, jos hänellä on tarkoituksena saada sakolle maksuaikaa tai esittää väitteitä, jotka tukevat muuntovaatimuksesta luopumista. Jos vastaaja puolestaan jää pääkäsittelystä pois ilman laillista estettä, voidaan asia ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Tällöin pääkäsittelyn kulku on erittäin pelkistettyä. Puheenjohtaja kuuluttaa asian alkavaksi ja ilmoittaa lyhyesti syyttäjälle, kuinka monta vankeuspäivää muunnettavana oleva sakko tulee olemaan. Käräjäoikeuden velvollisuus on kuitenkin aina tutkia, onko jutussa menetelty asianmukaisesti, kuten onko haastaminen ollut lainmukainen ja ovatko muut edellytykset kunnossa, jotta sakko voidaan muuntaa (Tapani & Tolvanen 2011, 220).

Muuntorangaistuksesta säädetään RL 2a:4-7 §:ssä. Muuntosuhde lasketaan niin, että yksi vankeuspäivä vastaa kolmea maksamatonta päiväsakkoa ja uhkasakoissa vankeuspäivä vastaa jokaista maksamatonta 30 euroa. Jos tuomituttujen päiväsakkojen määrä ei ole jaollinen kolmella tai uhkasakon rahamäärä 30:llä, ei ylimenevää osaa määrätä lainkaan muunnettavaksi. Myös osittain maksettu sakko katsotaan maksamattomaksi (Melander 2010, 156).

Muuntorangaistuksen pituudesta säädetään RL 2a luvun 5 §:ssä ja se on 4 - 60 päivää, jolloin pienin muunnettava määrä on 12 päiväsakkoa. Jos päiväsakkoja on alle 12 kappaletta tai uhkasakkoa vähemmän kuin 120 euroa, tulisi vankeuspäiviksi alle neljä päivää. Tässä tapauksessa käräjäoikeus voi muuntaa sakon vain erityisestä syystä. Niskoittelu, jatkuva syyllistyminen sakkorikoksiin tai sakon maksujen laiminlyönti voidaan lukea näiksi syiksi. Käräjäoikeus voi määrätä muuntosuhdetta myös vastaajan eduksi, jos tähän katsotaan olevan aihetta. Erityiset syyt voivat olla maksuvelvollisen heikentynyt maksukyky tai muut sosiaaliset syyt. Näissä tapauksissa neljän päivän minimiä ei voida alittaa. Jos maksuvelvollisella on samalla kerralla muunnettavana useampia päiväsakkoja tai uhkasakkoja, tuomioistuin määrää näistä kaikista yhteisen muuntorangaistuksen. Jos maksuvelvollisella on muunnettavana enemmän kuin 180 päiväsakkoa, saa hän niin sanotun paljousalennuksen, sillä vankeuspäivien maksimi on tässäkin tapauksessa 60 päivää (Tapani & Tolvanen 2011, 223).

Syyttäjän on joko omasta aloitteestaan tai tuomioistuimen pyynnöstä, aiheen ilmetessä, pyydettävä ulosottomieheltä selvitys sakotetun taloudellisista olosuhteista. Tämä tulee yleensä kysymykseen, jos asia ilmenee vastaajan käräjäoikeudelle toimittamassaan kirjallisessa vastineessa tai se tulee ilmi pääkäsittelyssä. Ulosottoviranomaiselta saatava selvitys on tärkeä sen vuoksi, että vastaajalta itseltään ei aina voi saada tarpeeksi riittäviä tai etenkin luotettavia tietoja hänen omasta taloudellisesta asemastaan. Lähtökohtaisesti vastaajan on esitettävä jotakin muuta kuin pelkkä varattomuutensa, ja jos esiin tulleet seikat johtaisivat muuntorangaistuksesta luopumiseen tai sakkojen muuntamatta jättämiseen, on ulosottomiehen selvitys kannattavaa tehdä. Ulosottoselvitys kattaa lähinnä vastaajan maksukyvyn sekä syyt, jotka ovat johtaneet sakon maksamatta jättämiseen. (Tapani & Tolvanen 2011, 220 - 221.)

Maksuvelvollisella on oikeus pyytää tuomioistuimelta maksuaikaa sakolle, jolloin käsittelyn ajankohtaa lykätään eteenpäin. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että vastaaja saapuu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti paikalle tai ainakin toimittaa tästä kirjallisen pyynnön käräjäoikeuteen ennen pääkäsittelyä. Käytännössä vastaajan on osoitettava hyväksytysti, että hänellä olisi mahdollisuus maksaa sakko pois kokonaan tai osittain seuraavaan pääkäsittelyyn mennessä. Käräjäoikeuden tulee asettaa seuraava pääkäsittely useamman kuukauden päähän, jolloin voidaan katsoa sakotetun kykenevän maksamaan sovittu summa sakosta. Yleensä kuukauden tai kahden lykkäys ei tuota haluttua tulosta. Puheenjohtajan on pidettävä huolta kuitenkin siitä, ettei hän lykkää käsittelyä liian pitkälle, jolloin sakko vanhenee eikä sitä voida enää muuntaa. Vastaajalla on myös mahdollisuus pyytää uutta lykkäystä sakolle. Tämä edellyttää ehdottomasti sitä, että aikaisemmassa maksusuunnitelmassa on pysytty. Uutta lykkäystä ei tulisi myöntää, jos aikaisemmin laaditussa maksusuunnitelmassa ei ole pysytty lainkaan sovittun mukaisesti tai mitenkään merkittävästi. Jos sakosta on maksettu lykättyyn pääkäsittelyyn mennessä kuitenkin sopiva summa, voidaan uusi lykkäys myöntää. Tässä tulee esille taas varallisuusrangaistuksen alkuperäistarkoitus eli tavoitteena on, että rangaistus kärsittäisiin maksamalla tuomittu rahamäärä. Pääkäsittelyä voidaan lykätä myös maksuvelvollisen maksutilanteen selvittelyä varten, hänen heikon taloudellisen aseman ja tähän johtaneiden syiden selvittämisen perusteella, mutta myös RL 2a luvun 6 §:n 1 momentin 3 kohdassa sekä 7 §:n 2 kohdassa olevien seikkojen selvittelyä varten. (Tapani & Tolvanen 2011, 222.)

Käräjäoikeus voi jättää muuntorangaistuksen määräämättä, jos rikosta sen haitallisuuden perusteella on pidettävä vähäisenä, rikos on tehty alle 18-vuotiaana tai jos muuntamista pidetään kohtuuttomana tai tarkoituksettomana. (Lappi-Seppälä 2006, 126). Jos joistakin vähäisistä teoista määrätyt sakot jätetään muuntamatta, sen ei katsota heiluttavan sakkojärjestelmän uskottavuutta. Käräjäoikeus ei kuitenkaan saa ottaa pääsäännöksi, että vähäisten rikosten muuntorangaistuksia ei määrättäisi ollenkaan. Tuomioistuin voi myös jättää muuntorangaistuksen määräämättä vastaajan nuoren iän vuoksi. Tätä perustellaan sillä, että nuorten joutumista vankilaan on pyritty rajoittamaan vain sellaisiin tilanteisiin, joissa se on äärimmäi-

sen välttämätöntä. Alle 18-vuotiaana tehdyistä rikoksista ei muutenkaan saisi tuomita ehdotonta vankeutta muutoin, kuin erittäin painavista syistä, joten näin ollen muuntorangaistusta ei pitäisi määrätä. Tuomioistuimet jättävät monesti tämänkaltaiset muuntorangaistukset kokonaan muuntamatta. Sakkojen muuntaminen on perusteltua silloin, jos vastaaja syyllistyy useaan sakkorikokseen tai lyhyen ajan sisällä vakaviin rikoksiin ja osoittaa teoillaan piittämättömyyttä lain käskyistä ja kielloista. Viimeisenä muuntamista pitäisi välttää, jos muuntorangaistusta pidetään kohtuuttomana tai tarkoituksettomana huomioon ottaen vastaajan henkilökohtaiset olosuhteet, rikoksen teon yhteydessä hänelle aiheutuneet fyysiset seuraukset sekä muut sosiaaliset ja terveydelliset seikat, kuten päihdehoito tai sairaudet tai jos aika sakon täytäntöönpanolle vanhenee lähiaikoina. (Tapani & Tolvanen 2011, 224 - 226).

Uhkasakko saadaan muuntaa vain, jos se on tuomittu oikeudenkäynnin turvaamiseksi tai ulosottokaaren nojalla. Tuomioistuin voi jättää uhkasakon muuntamatta, jos päävelvoitetta on noudatettu kokonaan tai osittain sekä, jos muuntorangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana. Uhkasakon tarkoituksena tuomioistuimissa on yleensä velvoittaa asianosainen saapumaan henkilökohtaisesti istuntoon. Jos uhkasakko on tuomittu, ei vastaaja ole täyttänyt uhkasakossa määrättyä velvollisuutta uhkasakon asettamispäätöksen määrätyssä ajassa. Jos velvoite on kuitenkin myöhemmin täytetty kokonaan tai osittain, on päävelvoite täytetty. Tämä tarkoittaa sitä, että uhkasakon tarkoitus on tullut täytetyksi. Uhkasakko, joka on puolestaan annettu LapsiUL:n nojalla, voidaan määrätä muunnettavaksi vain, jos painavat syyt sitä vaativat. Painavia syitä voivat olla esimerkiksi velvoitteen pitkäaikainen rikkominen kiusanteon, vahingoittamisen tai niskoittelun tarkoituksessa tai jos henkilö lasta piilottelemalla tai viemällä hänet ulkomaille yrittää estää päätöksen täytäntöönpanon (Tapani & Tolvanen 2011, 230 - 231).

Sakotetulla on mahdollisuus maksaa sakko kokonaan tai osittain sen jälkeenkin, kun hänet on haastettu muuntomenettelyyn. Maksun saajan on ilmoitettava välittömästi maksetusta sakosta viralliselle syyttäjälle, jos maksusuoritus on tapahtunut sen jälkeen, kun haasteasiakirjat on lähetetty syyttäjänvirastoon. Tällä pyritään siihen, että tuomioistuimella olisi mahdollisimman ajantasainen maksutilanne sakosta. Saattaa kuitenkin olla sellaisia tilanteita, joissa sakotettu maksaa sakon pankin välityksellä eikä tämä maksu ehdi ajoissa syyttäjän ja tuomioistuimen tietoon. Tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuin muuntaa jo maksettuja sakkoja vankeudeksi.

Poikkeuksellista on se, että SakkoTPL antaa mahdollisuuden päätöksen itseoikaisuun, joka ei tietenkään ole mahdollista normaalissa rikosprosessissa. SakkoTPL 33 §:n mukaan muuntorangaistuksen määränneen tuomioistuimen on oikaistava päätös vastaamaan oikeaa määrää, syyttäjän tai Oikeusrekisterikeskuksen pyynnöstä, mikäli käy ilmi, että maksuvelvollinen on maksanut osan vankeudeksi muunnettavista sakoista ennen päätöksen julistamista. Jos muutok-

senhakuviranomainen on ratkaissut muuntorangaistusta koskevan asian, on tämän viranomaisen tehtävä oikaisu. Yleensä tieto suoritetusta maksusta tulee sakotetulta itseltään tai maksun vastaanottaneelta viranomaiselta. Syyttäjän on varmistuttava maksusta, tarvittaessa tämä tieto on tarkistettava Oikeusrekisterikeskuksesta (Tapani & Tolvanen 2011, 231 - 232). Tuomioistuimen ei tarvitse kuulla sakotettua ennen oikaisun tekemistä, riittää kun hänelle ilmoitetaan oikaisusta, jos se on mahdollista. Kun oikaisu on tehty, tästä on ilmoitettava Oikeusrekisterikeskukselle (SakkoTPA 16.3 §). Muutosta käräjäoikeuden antamaan päätökseen saa hakea hovioikeudelta valittamalla, siinä järjestyksessä, kuin oikeudenkäymiskaassa säädetään (OK 25:1).

4.5 Muuntorangaistuksen täytäntöönpano

Jos maksamatta jäänyt sakko muunnetaan vankeudeksi, ulosottoviranomainen ei saa jatkaa sakon perimistä (SakkoTPL 34 §). Perimistä jatketaan vain silloin, jos muuntorangaistusta ei ole määrätty. Vaikka tuomioistuin jättäisi sakon muuntamatta, ei tämä tarkoita kuitenkaan sakon anteeksiantoa (Tapani & Tolvanen 2011, 232).

Siitä huolimatta, että tuomioistuin on määrännyt muuntorangaistuksen, voi sakotettu maksaa sakon tämänkin jälkeen pois. Sakotettu ei kuitenkaan voi maksaa yksittäisiä sakkoja pois samalla tavalla kuin ennen muuntorangaistuksen määräämistä. Jos sakotettu suorittaa kokonaan muunnettuna olleet sakot, muuntorangaistus raukeaa. Niissä tilanteissa, joissa sakotetulla on täytäntöön pantavana useampi muuntorangaistus, voi hän maksaa kokonaan yhdenkin muuntorangaistuksen sakot, jolloin täytäntöönpano raukeaa tämän muuntorangaistuksen osalta. Vaikka sakotettu olisi jo mennyt vankilaan suorittamaan rangaistustaan, on hänellä oikeus maksaa sakko pois vielä vankilassakin. Jos sakotettu suorittaa muunnettujen sakkojen rahamäärät kokonaan vankilaan tulon jälkeen viiden arkipäivän kuluessa, muuntorangaistus raukeaa. Tästä säädetään vankeuslain (767/2005) 2 luvun 8 §:ssä. Samaa periaatetta noudatetaan siinä tapauksessa, että sakotettu tulee suorittamaan useaa muuntorangaistusta kerrallaan. Jos hän maksaa yhdenkin muuntorangaistuksen sakot kokonaan, raukeaa täytäntöönpano kyseisen muuntorangaistuksen osalta (Tapani & Tolvanen 2011, 232 - 233).

Vankeuslain 2 luvun 7 §:ssä säädetyillä edellytyksillä, muuntorangaistukselle voidaan määrätä vankilassa maksuaikaa enintään kahdeksi kuukaudeksi. Maksuaikaa voidaan myöntää vankilaan tulevalle vangille, jolla on suoritettavana muuntorangaistus muun rangaistuksen lisänä ja myös vankilassa jo olevalle vangille, jolle muuntorangaistus tulee täytäntöön pantavaksi. Tätä säännöstä voidaan soveltaa myös tutkintavankiin. Maksuaikaa annettaessa on otettava huomioon lykkäyksen pituus. Maksuaikaa ei saa antaa niin paljon, että muuntorangaistusta ei voitaisi laittaa täytäntöön ennen vangin vapautumista vankilasta. Muuntorangaistus raukeaa silloin, jos rangaistusta ei ole laitettu täytäntöön kolmen vuoden kuluessa tuomioistuimen lainvoimai-

sen muuttopäätöksen antopäivästä. Täytäntöönpanon alkaminen katsotaan joko sakotetun vankilaan saapumispäivästä tai siitä, kun hänet otetaan kiinni rangaistuslaitokseen viemistä varten. (Tapani & Tolvanen 2011, 233.)

Vankeuslain 1 luvun 1 §:ssä säädetään, miten muuntorangaistus laitetaan vankilassa täytäntöön. SakkoTPL 26 - 37 §:ssä kuitenkin säädetään täytäntöönpanon aloittamisesta. Kun tuomioistuimen antama päätös muuntorangaistuksesta on tullut lainvoimaiseksi, on se laitettava täytäntöön. Tämä tarkoittaa sitä, että Oikeusrekisterikeskuksen on haettava täytäntöönpanoa sakotetun asuin- tai oleskelupaikan ulosottomieheltä. Ulosottomiehen velvollisuus on toimittaa muuntorangaistukseen määrätty henkilö vankilaan (SakkoTPL 36 §). Ulosottomiehen on kuitenkin lykättävä täytäntöönpanoa, jos sakotettu on suorittamassa ase- tai siviilipalvelusta tai hän on reservin kertausharjoituksissa (AseVL 43 §). Täytäntöönpanoa ei saa aloittaa, jos hänelle on myönnetty yksityishenkilön velkajärjestely, hän on lastensuojelussa tai hoidettavana muussa päihdehuollon laitoksessa (VankL 2:9). Ulosottomiehen tulee näissä tapauksissa lykätä täytäntöönpanoa sakotetun pyynnöstä kolmella kuukaudella laitoshoidon päättymisestä (SakkoTPL 37.2 §). Ulosottomiehen tulee siis tiedustella sakotetulta, että onko hänellä syitä lykkäämiseen. Niissä tapauksissa, joissa poliisi ottaa sakotetun kiinni viedäkseen hänet vankilaan suorittamaan muuntorangaistusta, on poliisin otettava välittömästi ulosottomieheen yhteyttä, jos sakotettu ilmaisee haluavansa täytäntöönpanoon lykkäystä (Tapani & Tolvanen 2011, 234).

5 Tutkimus sakon muuntorangaistusten käsittelystä

Laureassa sakon muuntorangaistuksista on tehty jo useampi opinnäytetyö. Esimerkiksi yhdessä työssä tutkittiin sakkovankeja ja niistä laadittuja tilastoja tarkemmin, kun taas toisessa tarkasteltiin Hyvinkään käräjäoikeuden muuttopäätöksiä tietyltä ajalta. Omaan opinnäytetyöhöni halusin täysin erilaisen näkökulman ja mielelläni toteuttaa jonkin käytännönläheisen tutkimuksen. Lopulta päädyin siihen, että opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten käräjänotaarit kokevat sakon muuntorangaistuksen käsittelyn ja onko menetelyssä jotain parannettavaa. Toivoin, että tutkimuksesta saattaisi ilmetä prosessin kehityskohteet, joihin käräjäoikeuden olisi syytä perehtyä. Viimeisessä kappaleessa on esitetty parannusehdotuksia prosessiin, jotka on tehty tutkimuksista ilmi tulleiden seikkojen perusteella.

5.1 Kysely pääkaupunkiseudun käräjänotaareille

Tämän kyselyn tavoitteena oli havainnollistaa pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksien eroja, jotka liittyvät sakon muuntorangaistusten käsittelyyn. Kyselyyn vastasivat käräjänotaarit Vanhaan, Espoon sekä Helsingin käräjäoikeudesta. Jokainen vastaaja palautti omat vastauksensa

ajallaan, ja vastaukset olivat hyvin kattavat. Tässä kappaleessa on käyty läpi käräjäoikeuksien eroja sekä yhteneväisyyksiä muuntorangaistusten käsittelyssä.

Kun uusi käräjänotaari aloittaa muuntorangaistusten käsittelyn, saa hän siihen perehdytyksen. Käräjäoikeuksissa oli yhtenevää se, että aikaisemmin sakonmuuntoja käsitellyt käräjänotaari toimii uusien notaarien perehdyttäjänä. Helsingin käräjäoikeudessa perehdytys on hieman enemmän koulutuksen kaltainen, jossa käydään läpi lain esityöt, istuntokäsittely sekä jälki-työt. Perehdytettäviä on tässä koulutuksessa enemmän kuin yksi, koska Helsingin käräjäoikeudessa sakon muuntorangaistuksia käsitteleviä henkilöitäkin on enemmän. Perehdytyksessä lasketaan perehdyttäjän tulevan muutopäivän sakkoja, jotka notaarit ovat todenneet tehokkaiksi, koska tekemisen kautta oppii hyvin. Espoon ja Vantaan käräjäoikeuksissa perehdytys on ollut hieman vapaamuotoisempaa. Koska molemmissa käräjäoikeuksissa on vain viisi käräjänotaaria kerrallaan, seuraavan notaarin perehdytyksen hoitaa muuntorangaistuksien käsittelystä sivuun siirtyä käräjänotaari. Espoon käräjäoikeudessa vanhin notaari pitää uudelle käsitelijälle perehdytystuokion, jossa käydään käsittely alusta loppuun asti läpi. Vastaajan mukaan oma perehdytyksensä oli varsin kattava ja suhteellisen hyvin onnistunut. Vantaalla perehdytys onnistui kohtalaisesti, sillä perehdyttäjältänsä vastaaja ei saanut kovinkaan kummoisia ohjeita, mikä myöhemmin aiheutti virheitä. Jokainen käräjänotaari on saanut alussa lyhyen, muutaman tunnin perehdytyksen sekä käynyt ennakkoon seuraamassa sakonmuuntoistuntoja.

Käräjänotaarit ovat myös saaneet ohjeeksi tutustua asiaan liittyvään lainsäädäntöön sekä lukea läpi oman käräjäoikeutensa kirjalliset ohjeet sakon muuntorangaistusten käsittelystä. Kaikissa käräjäoikeuksissa ohjeet ovat itse laaditut, ja notaarit päivittelevät niitä tasaisin väliajoin. Helsingissä kirjallisina ohjeina toimivat niin sanottu istuntokaavio sekä sakonmuuntojen ”check list”. Nämä ohjeet ovat hyvin laaditut, ja niissä on huomioitu lähes kaikki mahdollinen vastaan tuleva asia. Espoon käräjäoikeudessa on 16-sivuinen sakonmuunto-ohje, jossa on selostettu vaiheet papereiden saapumisesta aina arkistointiin asti. Ohje ei valitettavasti ole tällä hetkellä aivan ajan tasalla, mutta se on päivitettävänä. Vantaan käräjäoikeudessa oleva ”notaarimappi” sisältää ohjeet sakonmuuntojen käsittelyyn, mutta ohjeet avautuivat vastaajalle vasta kunnollisen perehdytyksen jälkeen. Virheitäkin ehti syntyä ennen sitä. Espoon sekä Vantaan käräjäoikeudesta vastanneet henkilöt kertoivat itse päivittäneensä omaa kappaletaan kirjallisista ohjeista.

Missään pääkaupunkiseudun käräjäoikeudessa ei ole pysyvää henkilöä, joka perehdyttäisi aina uuden käräjänotaarin sakon muuntorangaistusten käsittelyyn, joten ohjeet ja käytännöt saattavat muuttua matkalla. Näin on ainakin tapahtunut Espoossa. Vastaajan mukaan ”pari notaaria sitten” alettiin pitää tietynlaista pöytäkirjaa, jota ei varsinaisesti pidetty aikaisemmin lainkaan. Myös istuntokuulutusta on hiljattain muutettu. Toisaalta, kun käräjänotaarit ja sa-

malla perehdyttäjät vaihtuvat nopeaan tahtiin, ei käräjäoikeudessa ole sellaista henkilöä, joka seuraisi käytäntöjen muuttumista. Espoon käräjäoikeudesta kyselyyn vastannut notaari on kuitenkin itse ollut käsittelemässä sakonmuuntoja silloin, kun edellä mainitut muutokset ovat olleet ajankohtaisia. Helsingissä käsittelytapa ei ole vastaajien mukaan nykyisen kirjallisen ohjeen aikana muuttunut, sillä käsittely ja perehdytys perustuvat kirjalliseen ohjeeseen. Vantaan käräjäoikeudessa puolestaan pidetään erittäin todennäköisenä käsittelytavan muuttumista, vaikka vastaajalla itsellään ei ole siitä varmaa tietoa. Toisaalta haastattelussa tuli esille, että käsittelyn pienissä yksityiskohdissa jokainen notaari tekee omia parhaaksi näemiänsä ratkaisuita, jos jostain asiasta on epäselvyyttä.

Ajankohdat, jolloin kärjänotaarit käsittelevät muuntorangaistuksia, eroavat hyvinkin toisistaan. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa notaarivuoden kuukaudet 6 - 11 kuuluvat muuntorangaistusten käsittelyyn. Ajankohta on vastaajan mukaan juuri sopiva, sillä istuttuaan kuukauden sakonmuuntoja, alkavat notaarilla varsinaiset rikosistunnot. Tätä varten muuntorangaistukset ovat hyvää harjoitusta. Espoon käräjäoikeudessa sakonmuuntoja käsitellään kuukausien 9 - 11 aikana, mikä tarkoittaa ajallisesti vain kahta ja puolta kuukautta. Vantaan käräjäoikeudessa sakon muuntorangaistusten käsittely on pisin pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksista, ja sakonmuuntoja käsitellään notaarivuoden 5 - 12 kuukausina. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että rikosistunnot alkavat samaan aikaan ja sakonmuuntoja käsitellään notaarivuoden loppuun asti.

Minkään rikosprosessin käsittely ei suju ongelmitta, ei myöskään sakonmuuntojen. Yhteneväisyydet vastauksissa liittyivät sakkojen maksamiseen. Helsingin ja Espoon käräjäoikeudessa ongelmia aiheuttavat vastaajien viime hetken maksut, joita on vaikea selvittää sekä saman vastaajan useat erilliset sakot, joista on maksettu vain osa. Molemmista ongelmatilanteista on selvitty huolellisella laskemisella. Toisen Helsingin käräjäoikeudesta vastanneen notaarin mukaan prosessissa vaikeinta on etukäteisvalmistelu eli sakkojen laskeminen, mutta häntä on kirjallinen ohje auttanut kovasti. Istunnossa saattaa tulla sakkojen maksun kanssa yllättäviäkin tilanteita.

Helsingin käräjäoikeudessa on olemassa vastuutuomari sakonmuunnoille, toisin kuin Espoossa tai Vantaalla. Pykälien soveltaminen on usein hankalaa, eikä neuvoa aina tahdo saada. Lopulta lakia on pitänyt tulkita siten, kuin itse parhaaksi näkee ja tämä onkin tuomarin tehtävä. Monestakin asiasta saa itse selviytyä, sillä tuomareista ei juuri ole ollut Espoon käräjäoikeudessa apua. Muiksi ongelmiksi Espoossa luetellaan yleiset käytännön ongelmat, jotka yleensä sihteerit hoitaisi. Espoossa sakonmuunnoissa ei ole sihteerä työparina, toisin kuin Helsingissä, joten nämäkin tehtävät on itse opeteltava. Ongelmallisia tilanteita ovat myös vastaajien haastaminen, sillä haastemiehen kautta epäonnistunut tiedoksianto tarkoittaa etsintäkuulutusta, joka normaalisti sihteerit hoitaisi. Myös poliisin muuntorangaistusvaatimuslomake on

ongelmallinen, sillä lomakkeesta ei löydy kohtaa, johon poliisi merkitsisi tiedoksiantopaikan. Tämä aiheuttaa sen, että käräjäoikeus ei voi olla varma toimivaltaisuudestaan ellei vastaajan kotipaikka ole Espoo. Vantaan käräjäoikeudessa ilmeneviä ongelmia ovat haastamiseen liittyvien erikoistilanteiden lisäksi sakonmuuntojen puuttuminen kokonaan sähköisestä diaarista. Diaari- sekä päätösnúmero annetaan jokaiselle jutulle juoksevien numeroiden listasta, joka on tulostettu paperille. Omaan keskittymiseen vaikuttaa myös istunnon aloittaminen rikospäivän jälkeen vasta kello 15.00 tai myöhemmin, jos aikaisempi rikosistunto venyy.

Käräjäoikeus tekee sakon muuntorangaistuksen käsittelyssä yhteistyötä syyttäjien ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa. Kukaan vastanneista ei maininnut suuria sidosryhmiin liittyviä ongelmia. Ongelmia saattaa joskus tuottaa syyttäjien tietämättömyys käsiteltävästä asiasta. Heillä kun ei ole asiasta enempää tietoa, kuin mitä juttulistassa ja istunnossa on tullut esille.

Istunnon jälkeiset paperityöt eli lähinnä päätösten kirjoittaminen, kopiointi ja arkistointi hoidetaan eri käräjäoikeuksissa hyvin eri tavalla. Espoon käräjäoikeudessa käräjänotaari hoitaa kaiken itse alusta loppuun asti, ja kirjaamo antaa ainoastaan uusille jutuille diaarinumeron valmiiksi. Vantaan käräjäoikeudessa käräjäsihteeri kirjoittaa muuntopäätökset puhtaaksi notaarin muistiinpanoista, mutta käsittelijä itse hoitaa jutun loppuun asti. Arkistoinnista Vantaalla ei ole ollenkaan selvyyttä, eikä kukaan ei varma, miten asiassa tulisi oikeasti menetellä. Paperit kyllä löytävät tiensä jossain vaiheessa syyttäjälle sekä käräjäoikeuden arkistoon. Helsingin käräjäoikeudessa työtavat ovat yhtenäisiä, sillä notaareiden tehtäväksi jää vain tarkastaa ja allekirjoittaa päätökset. Helsingin käräjäoikeudessa sihteeri hoitaa päätösten kirjoittamisen sekä arkistoinnin.

Päätökset muunnetuista sakoista lähetetään Oikeusrekisterikeskukseen. Eri käräjäoikeuksissa on myös erilaisia käytäntöjä siinä, missä ajassa ja kuka päätökset lähettää eteenpäin. Espoon käräjäoikeuden notaari on itse hoitanut asiakirjojen kopioinnin, arkistoinnin sekä päätösten lähettämisen Oikeusrekisterikeskukseen kerran kuukaudessa. Vastaaja on lähettänyt kuluvaan kuukauden päätökset Oikeusrekisterikeskukseen seuraavan kuun 15. päivään mennessä. Vantaan käräjäoikeuden notaari puolestaan lähettää päätökset Oikeusrekisterikeskukseen, kun hän ehtii, mutta joskus tähän saattaa mennä useampikin kuukausi. Päätökset lähtevät eteenpäin samalla, kun muut paperit arkistoidaan. Helsingin käräjäoikeuden käräjänotaareilta kyseistä tietoa ei tullut, sillä tämä osa-alue kuuluu sihteerille, eivätkä vastaajat olleet tietoisia siitä, miten asia etenee päätöksen allekirjoittamisen jälkeen.

5.2 Kysely Espoon käräjänotaareille

Tämän toisen kyselyn tavoitteena oli saada selville Espoon käräjäoikeuden käräjänotaareiden ajatuksia sakon muuntorangaistuksista: miten heitä on tähän perehdytetty, miten tämä on

onnistunut sekä voisiko talon sisäisiä ohjeistuksia kehittää jollain tavalla. Kyselyyn vastasi Espoon käräjäoikeudesta kolme henkilöä, käräjänotaari, joka käsittelee sakon muuntorangaistuksia tällä hetkellä, muuntorangaistusten käsittelystä hetki sitten sivuun siirtynyt vanhin notaari sekä muutama kuukausi sitten auskultointinsa päättänyt entinen käräjänotaari, nykyinen varatuomari.

Käräjänotaari, joka aloittaa sakon muuntorangaistusten käsittelyn Espoon käräjäoikeudessa, perehdytetään aina samalla tavalla. Perehdyttäjänä toimii hetkeä aikaisemmin, juuri sivuun siirtynyt, muuntorangaistuksia käsitellyt notaari. Kyselyyn vastanneista henkilöistä kaksi on perehdyttänyt nuorempaa notaaria muuntorangaistusten pariin. Auskultointinsa päättäneen sekä nykyisen vanhimman notaarin mielestä heidän perehdytyksensä on onnistunut erittäin hyvin. Hyvänä asiana pidetään sitä, että vanhempi notaari on vielä talossa, sillä hänen puoleensa on voinut kääntyä ongelmatilanteissa, ja mieltä askarruttaviin kysymyksiin on aina saanut vastauksen. Perehdytys on onnistunut ainakin niissä asioissa, jotka perehdyttäjä on itse kokenut ja opettanut eteenpäin, mutta valitettavasti sellaisiakin tapauksia on käsiteltäville tullut vastaan, joita muilla ei ole ollut.

Espoon käräjäoikeudessa on olemassa kirjalliset ohjeet sakon muuntorangaistusten käsittelyyn. Uusi notaari saa luettavakseen tämän 16-sivuisen ohjeen sekä kehotuksen tutustua siihen liittyvään lainsäädäntöön. Ohje on hyvä ja kattava, sillä sen avulla pystyy hoitamaan muuntorangaistuksiin liittyviä asioita melko itsenäisesti. Kirjallisten ohjeiden lisäksi, notaarit ovat saaneet muutaman erittäin hyödyllisen vinkin suullisesti. Aikaisemman käräjänotaarin itse laatima kirjallinen ohje saa myös kritiikkiä osakseen. Ohje on laadittu hieman liian pikkutarkasti ja se sisältää osittain turhaa ja epäolennaistakin tietoa. Ohjeen osittaista vanhentumista kritisoidaan myös. Jonkun pitäisi huolehtia ohjeistuksen päivittämisestä, mutta tästä ei ole pidetty huolta. Ohje on kuitenkin vain ohje, tärkeimmät asiat löytyvät laista.

Hyvä perehdytys ei takaa aina ongelmatonta käsittelyä. Käräjänotaarit ovat kohdanneet monenlaisia ongelmia käsitellessään muuntorangaistuksia. Ennen käsittelyä on tullut tilanteita, jossa on jouduttu pettymään epäselviin kirjallisiin ohjeisiin. Koska ne eivät ole edellä mainitulla tavalla ajan tasalla, vastausta ohjeesta askarruttavaan asiaan ei ole aina löytynyt. Myös käytännön toimet istunnon jälkeen, kuten päätösten tekeminen, lykkääminen, asiakirjojen lähettäminen Oikeusrekisterikeskukseen sekä arkistointi ovat aiheuttaneet ongelmia. Suurimpana ongelmana ennen käsittelyä on pidetty puutteellisia merkintöjä asiakirjoissa. Joskus on ollut epäselvää, onko Espoon käräjäoikeus toimivaltainen käsittelemään muuntorangaistusta, jos vastaajan kotipaikka ei ole Espoo eikä haasteasiakirjasta ilmene paikkakuntaa, jossa haaste on annettu tiedoksi. Eräiden istuntojen aikana on muutaman kerran kuultu väite, jonka mukaan lainvoimainen sakko, joka nyt on muunnettavana, olisi väärin annettu. Esimerkiksi poissaolosakko olisi tuomittu laillisesta esteestä huolimatta. Asiasta on kuitenkin selvitty lukemalla tarkasti lakia ja viime kädessä kysymällä muilta. Istunnon jälkeisiksi ongelmiksi on

mainittu esimerkiksi omien muistiinpanojen epäselvyys. Jos istunnon jälkeen on jäänyt epäselväksi, mitä käsitellystä asiasta sovittiin, on käsittelijä tarkastanut asian syyttäjältä. Vain yhdellä käräjänotaarilla ei puolestaan ollut huomautettavaa sakon muuntorangaistuksien käsittelystä, vaan hän on päässyt kattavilla ohjeilla eteenpäin.

Kaikki kolme käräjänotaaria mainitsivat muuntorangaistusten käsittelyyn pieniä kehitysehdotuksia. Parempi ja selkeämpi ohjeistus olisi tarpeen, sillä yllättävän suuri osa ajasta saattaa mennä turhien, epäselvien asioiden selvittelyyn. Ehdotus työparin tarpeellisuudesta nousi myös esille. Koska Espoon käräjäoikeudessa ei ole sakonmuunnoissa sihteeriiä työparina, joutuvat käräjänotaarit tekemään kaiken itse alusta loppuun asti. Vastausten mukaan suurimmaksi työksi nousivat sakonmuuntojen paperityöt sekä kopioinnit, jotka toimet sihteerin voisi hoitaa. Käräjänotaarin kuului keskittyä enemmän oikeudelliseen puoleen eli päätöksentekoon. Näihin edellä mainittuihin asioihin kuluu enemmän aikaa verrattuna päätösten tekemiseen ja kirjaamiseen. Tämä johtuu osaksi siitä, että käräjänotaarit eivät normaalisti joudu arkistoimaan muita käsittelemiänsä rikosjuttuja.

Muuntorangaistusten käsittely ei ole pelkästään huonoa, vaan positiivisiakin puolia löytyy. Yhteinen, mieluisa tekijä kaikille käräjänotaareille olivat istunnot. Istuntoja pidettiin hyvänä harjoituksena tulevia rikosistuntoja varten. Niistä saa hyvää kokemusta ja itseluottamusta, ja käsittelyt ovat mielenkiintoinen ja mukava lisä rikosistuntojen ohella. Käsittely salissa on paljon vapaamuotoisempaa kuin normaalissa rikosasiassa, ja istunnon aikana voi kysyä paljon sellaisia asioita, joita normaalisti ehkä ei voisi. Istunnon aikana vastaajaa voi lievästi puhutellakin.

Jokainen käräjänotaari koki hallitsevansa sakon muuntorangaistusten käsittelyn melko hyvin, vaikka istuntopäiviä jokaisella notaarilla onkin vain noin viisi kappaletta. Kaksi vastaajista mainitsee oppineensa tässä ajassa mielestään muuntorangaistuksiin liittyvän menettelyn lainsäädäntöineen kohtuullisen hyvin. Sakonmuuntoja nykyisin käsittelevällä käräjänotaarilla on puolestaan perusasiat hallussa, sillä hän oli ehtinyt käsitellä muuntorangaistuksia vain kahdessa istunnossa, kun tätä haastattelua toteutettiin.

Koska käräjänotaarit ovat ainoita henkilöitä, jotka käsittelevät muuntorangaistuksia, tulee oma-aloitteisuus helposti esille. Notaarit olivat yksimielisiä siinä, että melkein jokaisessa vaiheessa saa olla oma-aloitteinen. Auskultointinsa päättänyt notaari täsmentää omalla kohdallaan sen liittyneen siihen, että vastaajaa voi johdatella esimerkiksi maksusuunnitelmaan, mutta johdattelu tulee tapahtua kuitenkin kohtuuden rajoissa. Vanhin notaari puolestaan selostaa laajemmin, että tämä näkyy sellaisissa tilanteissa, jossa lainsäädäntö velvoittaa tuomioistuinta huolehtimaan tietyistä asioista. Käräjänotaarin on esimerkiksi oma-aloitteisesti tilattava ennen istuntoa tuomiot tai haasteasiakirjat sellaisista sakkotuomioista, joissa rikok-

sen rangaistusasteikko on sakko - kuusi kuukautta vankeutta. Tällä menettelyllä kärjänotaari varmistaa, ettei muuntorangaistusta määrätä sellaisesta rikoksesta, joka on käsitelty kärjäoikeudessa rangaistusmääräysmenettelyn vastustamisen johdosta. Näitä sakkoja kun ei saa muuntaa vankeudeksi. Kärjänotaarin on myös itse huolehdittava lykätyissä jutuissa haasteiden tai kutsujen lähettämisestä ja pidettävä huoli siitä, että tiedoksianto tapahtuu vähintään kuukausi ennen istuntopäivää.

Jokaiselle käsittelijälle tulee tilanteita, jolloin hän tarvitsee apua tai toista mielipidettä. Haastatteluun osallistuneet kärjänotaarit ovat monesti kääntyneet toisen notaarin, yleensä on perehdyttäjänsä puoleen. Talossa kyselyn aikana työskennelleet notaarit ovat itse kääntyneet toisen henkilön puoleen tilanteissa, joissa he ovat halunneet varmistaa menettelyn oikeellisuuden. Toinen heistä on itse käynyt ensimmäisen sakonmuuttopäivänsä jutut ja ratkaisuehdotukset perehdyttäjänsä kanssa läpi ennen istuntoa, jolloin on pystytty varmistamaan, että hän on muuntanut sakot oikein sekä sisäistänyt muuntorangaistuksiin liittyvän prosessin. Apua hän on pyytänyt vain toisilta notaareilta, sillä kärjätuomarit eivät hoida sakonmuuntoja ja notaareilla on tämän vuoksi suurin tietämys asioista. Notaarit pitävät tuomareiden neuvoja kuitenkin suuressa arvossa, sillä uudet ja hankalimmat asiat, joista muilla notaareilla ei ole käsitystä, on ratkaistu tuomareiden neuvojen avulla. Erityisen tärkeää olisi, jos sakonmuuntoistunnoissa olisi välillä mukana tuomari, joka tietäisi mitä istunnossa tapahtuu. Nyt kärjänotaarit käsittelevät muuntorangaistuksia omalla tavallaan ja vaarana onkin, että erheellinen tieto siirtyy notaarilta toiselle.

6 Yhteenveto

6.1 Päätelmät

Opinnäytetyön teoriaosuuden tavoitteena oli kertoa yleisesti sakon muuntorangaistuksesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli puolestaan saada selville, miten yhtenäiset kärjäoikeuksien käsittelyyn liittyvät tavat ovat sekä, miten Espoon kärjäoikeuden kärjänotaarit kokevat sakon muuntorangaistuksien käsittelyn ja onko käsittelyssä jotain parannettavaa.

Heti alkuun käytävä läpi seikat, jotka ovat voineet vaikuttaa tutkimuksen lopputulokseen. Varmempia tuloksia ja parempaa vertailua olisi luultavasti saatu, jos kysely olisi lähetetty useampaan kärjäoikeuteen. Nyt otanta oli molemmissa tutkimuksissa melko suppea, mutta valittuani tutkittavat kärjäoikeudet, ei kärjänotaareiden lukumäärään voinut vaikuttaa. Kärjäoikeuksissa, joissa on kerrallaan viisi auskultointia suorittavaa kärjänotaaria, vain yksi käsittelee sakon muuntorangaistuksia kerrallaan. Saattaa myös olla, että jos kysely tehtäisiin vuoden kuluttua uudelleen, olisivat tulokset täysin erilaiset. Kärjänotaarit kun ovat vain vuoden kärjäoikeuden palveluksessa, ja uusia notaareita tulee taloon tasaisin väliajoin. Myös

oma tietämys ja ennakkoasenteet ovat voineet vaikuttaa tutkimustulokseen. Itselläni on ollut käsitys siitä, että ainakin Vantaan ja Espoon käräjäoikeuksien käsittelyssä on ollut hieman parannettavaa, joten tutkimuksen tekeminen ilman ennakkoasenteita olisi saattanut vaikuttaa kyselylomakkeen laadintaan eri tavalla. Toisaalta yritin kyllä laatia lomakkeet siten, etteivät ne olisi olleet mitenkään johdattelevia. Vastauksista kyllä huomasin, että käräjänotaarit olivat antaneet vastauksensa juuri omien mielipiteidensä perusteella.

Ensimmäisessä tutkimuksessa ilmeni, että Helsingin käräjäoikeudessa muuntorangaistuksien käsittely toimii hyvin eikä esiin noussut mitään suurempia ongelmia. Kirjalliset ohjeet ovat ajan tasalla ja ne toimivat myös perehdytysoppaana. Helsingin käräjäoikeudessa sakonmuuntoihin on nimetty vastuutuomari, jonka puoleen käsittelijät voivat kääntyä ongelmatilanteissa. Toiminnan sujuvuutta edesauttaa sihteeri, joka hoitaa istunnon jälkeiset paperityöt, arkistoinnin sekä päätösten lähettämisen muille viranomaisille. Sakon muuntorangaistuksia käsitteleviä käräjänotaareita on käräjäoikeudessa useampi, sillä muunnettavia sakkojakin on suhteessa enemmän.

Kyselyn perusteella Vantaan ja Espoon käräjäoikeudessa toimitaan samalla tavalla muuntorangaistuksia käsiteltäessä. Tämä saattaa johtua siitä, että molemmissa käräjäoikeuksissa on saman verran käräjänotaareita ja kummassakin toimipaikassa vain yksi käräjänotaari käsittelee sakonmuuntoja kerrallaan. Sekä Vantaan että Espoon käräjäoikeudessa käytetään vanhentuneita ohjeita, jonka mukana päivitetty tieto kulkee suullisesti. Perehdyttäjän vaihtuessa suullisesti annettu tieto tai ohje saattaa muuttua siten, ettei muutaman notaarin jälkeen asia tarkoita enää samaa. On siis syytä epäillä, että virheellinen tieto kulkee käräjänotaarilta toiselle tai jokin suullisesti annettu tärkeä tieto ei kulkeudu seuraavalle käsittelijälle lainkaan. Lain mukaan päätökset muunnetuista sakoista on lähetettävä Oikeusrekisterikeskukselle viimeistään seuraavan kuun 15. päivä. Tämä toteutuu Espoossa, mutta ei Vantaalla.

Työni vuoksi eteen on tullut erilaisia muuntorangaistukseen liittyviä asioita, joita on hyvä pohtia tässä. Muuntorangaistus on mielestäni hyvä uhka sakkojen maksamiselle, mutta silti alkuperäistarkoitusta ajatellen hieman ankara. Järjestelmässä on mielestäni monta puutetta. Esimerkiksi monet vastaajat eivät ole ensimmäistä kertaa siinä tilanteessa, kun sakkoja ollaan muuntamassa vankeudeksi. Pieni osa heistä tietää jo, miten sakolle saadaan Oikeusrekisterikeskuksesta aina lykkäystä ja lopulta he maksavat sakon niin pieneksi, että se on juuri siinä rajalla, ettei maksamatonta osaa sakosta muunneta lainkaan. Käytännössä vastaaja ei ole sakkoa kokonaan suorittanut, sillä tiedossa on, että alle neljän päivän muuntorangaistukset jäävät muuntamatta.

Olen myös pohtinut, miksi tietyt uudet jutut tulevat syyttäjältä läpi käräjäoikeuteen. Esimerkiksi monesti uusien muuntorangaistusasioiden seassa tulee sellaisia tapauksia, joissa vastaaja

on haastettu väärään käräjäoikeuteen tai puutteellisilla tiedoilla. Käräjäoikeus ei voi tällaisia muuntorangaistuksia käsitellä, vaan vastaajat joudutaan haastamaan uudelleen. Syyttäjän tehtävänä on kuitenkin tarkistaa hänelle toimitetut haasteasiakirjat, jotta näitä virheitä ei sattuisi. Toiseksi mielestäni syyttäjän tehtävä olisi tarkastaa, onko muunnettavaksi laitettava sakko tuomittu rangaistusmääräysmenettelyn vastustamisesta johdosta. Nyt käsittelevä käräjänotaari joutuu itse tilaamaan haastehakemuksen tai tuomion ja toteamaan tilanteen sen jälkeen. Jos syyttäjä huolehtisi molemmista edellä mainituista asioista, ei käräjäoikeuteen tulisi niin paljon ylimääräistä selvittävää ennen istuntoa.

6.2 Kehitysehdotukset

Seuraavana on kerrottu muutama kehitysehdotus Espoon käräjäoikeuden näkökulmasta, eli miten sakon muuntorangaistusten käsittelyä voitaisiin parantaa työpaikallamme. Ehdotukset on laadittu pääasiassa tutkimuksista saatujen vastausten perusteella, mutta olen myös hyödyntänyt omaa tietämystäni asiasta.

Tärkein ja selvin kehittämisehdotus olisi muuntorangaistusten kirjallisen ohjeen päivittäminen. Ohje on tällä hetkellä suhteellisen pitkä ja se sisältää vanhentunutta tietoa. Jokaisen uuden käräjänotaarin, joka alkaa käsitellä muuntorangaistuksia, olisi hyvä saada ajantasainen ohje käsiinsä. Henkilön, joka toimii seuraavalle notaarille perehdyttäjänä, olisi syytä päivittää ohje aina ajan tasalle eli lisätä merkittävästi muuttuneet asiat oppaaseen. Itse tärkeänä pitämänsä pienet asiat voisi kuitenkin lisätä kukin vain omaan ohjeeseensa.

Espoon käräjäoikeudesta puuttuu sakon muuntorangaistuksiin varsinaisesti nimetty vastuutuomari, jonka puoleen käräjänotaarit voisivat kääntyä ongelmatilanteissa. Tuomarin olisi syytä olla aihealueeseen niin hyvin perehtynyt, jotta hän voisi tarvittaessa auttaa vaikeissakin tilanteissa. Tämä vaatisi sitä, että vastuutuomari kävisi seuraamassa istuntoja tai vaikka miksi ei itse käsitelisi muutaman päivän muuntorangaistuksia. Miksi kyseinen vastuutuomari ei toisaalta voisi hoitaa itse uuden käsittelijän perehdyttämistä? Tällä taattaisiin aina samantasoinen perehdytys, eivätkä ohjeet muuttuisi kuin parempaan suuntaan tuomarin lisäysten ansiosta.

Kolmas kehittämisehdotukseksi on käräjäsihteerin lisääminen muuntorangaistusten käsittelyyn. Jos verrataan Helsingin käräjäoikeuteen, Helsingissä muuntorangaistukset käsitellään melkein samassa järjestyksessä kuin normaalit rikosasiatkin. Vantaan käräjäoikeudessa käräjäsihteerin kirjoittaa puhtaaksi istunnon jälkeiset päätökset, mikä vähentää notaarin työtehtäviä suuresti. Käräjäsihteerin tekisi oman osuutensa työstä, mikä helpottaisi puheenjohtajan keskittymistä siihen tärkeimpään eli oikeudelliseen puoleen. Sihteerin olisi myös hyvä olla istunnossa mukana ja sähköpostiyhteyden päässä, jotta istunnon aikana saapuva, akuutti tieto

ehtisi saliin ajoissa. Päätösten puhtaaksi kirjoittaminen, arkistointi ja muut paperityöt sujuvat käräjäsihteeriltä jo valmiiksi muiden samanlaisten työtehtävien ansiosta.

Suurin ongelma ainakin asiakaspalvelun näkökulmasta on muuntorangaistuksien puuttuminen kokonaan sähköisestä diaarista. Tämä ei varsinaisesti voi olla konkreettinen kehitysehdotus pelkästään Espoon käräjäoikeudelle, sillä juttujen saaminen sähköiseen muotoon vaatisi suurempia toimia ylemmiltä tahoilta. Menettely on kuitenkin tuottanut suuresti ongelmia, sillä Espoon käräjäoikeuden kirjaamossa juttulistat ja päätökset ovat mapeissa paperiversioina. Joskus kun asiakas soittaa eikä hän heti ymmärrä kertoa kyseessä olevan muuntorangaistukseen liittyvä asia, saattaa asiakaspalvelijakin etsiä rikosasiaa Sakari-järjestelmästä, jossa se ei tietenkään näy. Paperisten päätösten ja juttulistojen selaaminen on myös hankalaa, jos asiakas ei esimerkiksi itse tiedä yhtään, että mille päivälle hänet on haastettu tai milloin asia on jo mahdollisesti käsitelty. Jokainen juttulista on käytävä tämän vuoksi yksitellen läpi.

Käsittelyä voitaisiin jollain tavalla parantaa tai ainakin selkeyttää. Jos edellä mainittuja parannuksia otettaisiin käyttöön, pitäisi tilannetta seurata kehityksen tarkastelemiseksi. Toisena liitteenä oleva kyselylomake tai jokin vastaava lomake voitaisiin lähettää aina sakonmuunnoista sivuun siirtyvälle käräjänotaarille. Tämän avulla pystyttäisiin seuraamaan, miten perehdytys on kyseiselle henkilölle onnistunut ja mitä ongelmia edelleen esiintyy. Jos muuntorangaistusten käsittelystä sivuun siirtyvä käräjänotaari hoitaisi kuitenkin seuraavan käsittelijän perehdytyksen, tällä pystyttäisiin seuraamaan kehityksen tilannetta sekä estämään esimerkiksi virheellisen suullisen tiedon leviämisen eteenpäin.

Opinnäytetyössä on tullut esille, kuinka sakkovankien lukumäärä on järjestelmällisesti vähentynyt ja kuinka uusi muuntorangaistuksen tilalle ehdotettu sakkopalvelu vähentäisi vankilukua edelleen. Pohtiessani sakkopalvelun sisältöä se saattaa kuulostaa hieman liian lievältä uhalta verrattuna muuntorangaistukseen. Nykyisessä järjestelmässä sakkojen maksamisen takeeksi on asetettu uhka muuntorangaistuksesta, jolloin maksamattomat sakot kärsitään vankilassa. Sakkopalvelun ideana on siis tuomitun sosiaalisten edellytysten parantaminen erityisten tapamisten avulla sekä mahdollisuus saada apua päihde- ja velkaongelmiinsa. Sakkopalvelun ehtojen rikkominen johtaa lopun muuntorangaistuksen suorittamiseen vankilassa. Tämä toisaalta saattaisi ennaltaehkäistä sakkovankien määrän lisääntymistä, jos tuomitun henkilökohdaksiin ja sosiaaliin ongelmiin saataisiin apua. Jään siis mielenkiinnolla odottamaan, mitä lopullinen ehdotus sisältää ja muuttuuko sakon muuntorangaistus millä tavalla.

6.3 Opinnäytetyöprosessi

Aloin miettiä opinnäytetyöni aihetta jo vuoden 2012 alussa, mutta vasta saman vuoden syksyllä prosessi alkoi kunnolla käynnistyä. Koko tämän ajan olen työskennellyt täyspäiväisesti käräjäoikeudessa toimistosihteerinä, mutta toimipiste kuitenkin vaihtui välissä. Opinnäytetyön aiheen sain työn kautta, joten uskon aikaisimpien työtehtävieni olleen hyödyllisiä työn rakennetta ja sisältöä miettiessä. Pääsin seuraamaan muuntorangaistusten käsittelyä paikan päällä Espoon käräjäoikeudessa talvella 2012 käräjänotaarin luvalla. Aikaisemmin olin ollut seuraamassa istuntoja Vantaan käräjäoikeudessa.

Tutkimuksen toteuttaminen eli kyselylomakkeiden lähettäminen tuntui myös helpolta, sillä suurin osa haastateltavista henkilöistä on ollut entisiä tai nykyisiä työtovereitani. Ainoastaan Helsingin käräjäoikeuden käräjänotaareilta jouduin hieman muodollisemmin kysymään osallistumista tutkimukseen. Kyselyyn vastanneet suhtautuivat tutkimukseen avoimin mielin, joten tuloksetkin olivat miestäni kattavat.

Suurin saavutus työn tekemisessä on ehdottomasti ollut uuden tiedon oppiminen. Työskentelellä tällä hetkellä Espoon käräjäoikeuden kirjaamossa, jossa palvelemme päivittäin asiakkaita. Kun asiakkaiden kysymykset koskevat sakon muuntorangaistusta, osaan palvella heitä entistä paremmin. Työn teoriaosuuden laatimisessa olen käynyt prosessin vaiheet yksityiskohtaisesti läpi ja olen henkilökohtaisesti nähnyt oman käräjäoikeuden mallin mukaista käsittelyä.

Toivon, että työstä olisi apua myös Espoon käräjäoikeuden muulle kirjaamon henkilökunnalle, sillä teoriaosuudessa on käyty paljon perusasioita läpi, joita mekin voimme hyödyntää jokapäiväisessä työssämme. Toivottavasti tämän työn avulla pystyn tuomaan käsittelyn ongelmakohtia Espoon käräjäoikeudessa esille, jonka seurauksena sakon muuntorangaistusten käsittelyä voisi talossa parantaa. Pienetkin muutokset ovat aina kehitystä eteenpäin.

Lähteet

Painetut lähteet:

Frände, D. 2012. Yleinen rikosoikeus. Suom. M. Wahlberg. 2. painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Heinonen, O., Koskinen, P., Lappi-Seppälä, T., Majanen, M., Nuotio, K., Nuutila, A. & Rautio, I. 2002. Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. 10. painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä.

Koskinen, P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Lahti, M. 2010. 50 vuotta omaa taivalta. Espoon tuomiokunta ja käräjäoikeus 1959- 1/9-2009. Helsinki: Espoon käräjäoikeus.

Lappi-Seppälä, T. 2000. Rikosten seuraamukset. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.

Lappi-Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Melander, S. 2010. Rikosoikeus 2010-luvulla. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Nuotio, K. & Majanen, M. 2003. Rikosoikeuden poluilla. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 2. painos. Helsinki: Talentum.

Utriainen, T. 1992. Rikosten rangaistukset ja muut seuraamukset. 2. painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Sähköiset lähteet:

Hinkkanen, V. 2010. Sakon muuntorangaistuksen vähentämisen vaikutukset. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 23.2.2013.

http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=Verkko16_Hinkkanen_2010.pdf&SSURIscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1296726731912&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf

Oikeusministeriö. 2007. Sakon muuntorangaistuksen käyttöä vähennetään. Viitattu 21.2.2013. <http://www.om.fi/1198084523494>

Oikeusministeriö. 2012a. Tietoa sakonmuunnoista. Viitattu 21.2.2013. <http://www.om.fi/Etusivu/Valmisteilla/Lakihankkeet/Seuraamusjarjestelma/Sakonmuunto>

Oikeusministeriö. 2012b. Toimikunta ehdottaa sakkopalvelua muuntorangaistukseen tuomitulle. Viitattu 21.2.2013. <http://www.om.fi/1330602868964>

Rikosseuraamuslaitos. 2011. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2011. Viitattu 2.3.2013
<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/7b7wbut147l7k.pdf>

Savolainen, J. 2011a. Oikeusministeriö keräsi yhteen tietoa sakon muuntorangaistuksesta - ministeriö kiistää näpistysten lisääntymisen johtuvan lainmuutoksista. Edilex 29.3.2011. Viitattu 23.2.2013. <http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/uutiset/27601.html?search=1>

Savolainen, J. 2011b. Kauppiaat eri linjoilla oikeusministeriön kanssa sakon muuntorangaistuksista. Edilex 12.4.2011. Viitattu 23.2.2013.
<http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/uutiset/27810.html?search=1>

Savolainen, J. 2008. Sakon muuntorangaistukseen tehdyt muutokset uhkaavat ruuhkauttaa käräjäoikeudet pikkurikoksilla. Edilex 31.10.2008. Viitattu 23.2.2013.
<http://www.edilex.fi.nelli.laurea.fi/uutiset/18772.html?search=1>

Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2011. 2012. Toiminta ja hallinto 14/2012. Viitattu 2.3.2013.
<http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlapptype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OMTH%2014%202012%20Tuomioistuinten%20toiminta%202011%2092%20s.pdf&SSURlsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1331735336488&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>

Yhdyskuntaseuraamuksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistus. 2012. Mietintöjä ja lausuntoja 12/2012. Viitattu 1.3.2013.
<http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURlapptype=BlobServer&SSURlcontainer=Default&SSURlsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=OMML%2012%202012%20Yhdyskuntaseuraamustoimikunnan%20mietint%C3%B6%20168%20S.pdf&SSURlsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1330440079790&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>

Virallislähteet:

HE 218/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sakon täytäntöönpanosta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 76/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle sakon muuntorangaistusta koskevien säännösten muuttamiseksi.

HE 203/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 2a luvun 6 §:n muuttamisesta.

HE 164/2007 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 2a luvun ja uhkasakkolain 10 §:n muuttamisesta.

Julkaisemattomat lähteet:

Lindroos-Hovinheimo, S. 2012. Sähköpostivastaus kyselyyn 15.8.2012.

Mäkipää, L. 2012. Sähköpostivastaus kyselyyn 24.9.2012.

Broms, J. 2012. Sähköpostivastaus kyselyyn 22.11.2012.

Reen, T. 2012. Sähköpostivastaus kyselyyn 22.11.2012.

Nelskylä, M. 2013. Sähköpostivastaus kyselyyn 28.1.2013.

Tulokas, M. 2013. Sähköpostivastaus kyselyyn 4.2.2013.

Marttila, S. 2013. Sähköpostivastaus kyselyyn 7.2.2013.

Kuviot

Kuvio 1: Sakkovankien määrän kehitys. (Hinkkanen 2010, 10.)	18
Kuvio 2: Päiväsakon rahamäärän laskentakaava. (Tapani & Tolvanen 2011, 186.)	22

Taulukot

Taulukko 1: Ratkaisut vuosilta 1994-2011. (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2011.)	15
Taulukko 2: Vapaudesta tulleiden sakkovankien määrä vuosina 2002-2006. (HE 164/2007 vp, 5.)	16
Taulukko 3: Vuoden 2006 aikana päättyneiden sakon muuntorangaistusten pituus. (HE 164/2007, 5.)	17
Taulukko 4: Vuoden 2011 aikana päättyneiden sakon muuntorangaistusten pituus. (Rikosseuraamuslaitos 2011, 28.)	17

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake pääkaupunkiseudun käräjänotaareille	53
Liite 2. Kyselylomake Espoon käräjäoikeuden käräjänotaareille.....	55

Liite 1. Kyselylomake pääkaupunkiseudun käräjänotaareille

Saate

Hei!

Teen Laurea-ammattikorkeakouluun opinnäytetyötä aiheesta Sakon muuntorangaistusten käsittely. - Case: Espoon käräjäoikeus.

Tutkimusosiossa tarkastelen muutaman eri käräjäoikeuden eroja aiheeseen liittyen. Olen laittanut viestin liitteeksi kyselylomakkeen ja pyytäisinkin teitä ystävällisesti vastamaan muutamaa käytännönläheiseen kysymykseen, jos suinkin työkiireiltänne ehditte. Kyselyyn menisi aikaa noin 15-20 minuuttia. Kysymykset ovat avoimia ja koskevat sitä, miten te itse koette muuntorangaistusten käsittelyn ja minkälaisen ohjeistuksen olette aloittaessanne saaneet.

Toivon kovasti, että käyttäisitte pienen hetken kyselyyn.

Vastaukset pyydän palauttamaan viimeistään 5.12.2012 sähköpostitse osoitteeseen tiina.markus@oikeus.fi.

Vastaan mielelläni, jos jokin kysymyksistä askarruttaa.

Suuret kiitokset!

Terveisin, Tiina Markus.

Kysymyslomake:

1. Minkälaiset ohjeet olet saanut, kun aloit käsitellä sakonmuuntoja?
2. Kuka on perehdyttänyt sinua ja miten tämä on onnistunut?
3. Oletko tietoinen siitä, onko käsittelytapa muuttunut, kun perehdyttäjä on vaihtunut?

4. Minkälaisiin ongelmiin olet törmännyt käsitellessäsi sakonmuuntoja ja miten niistä on selvitty?
5. Mikä sakonmuunnoissa on vaikeinta? (istunnossa/jälkityöt)?
6. Miten yhteistyö sujuu Oikeusrekisterikeskukseen ja syyttäjiin? Onko ollut ongelmia?
7. Jos käräjäoikeudessa on olemassa kirjalliset ohjeet muuntorangaistusten käsittelyyn, onko ohje käytännöllinen?
8. Kuinka kauan käräjänotaari käsittelee sakonmuuntoja käräjäoikeudessa? Onko ajankohta oikea notaarivuodessa?
9. Onko hovioikeus palauttanut sakonmuuntoja käräjäoikeuteen uudelleenkäsiteltäväksi sinun aikanasi? Jos on, niin mitä toimenpiteitä tämä on aiheuttanut käräjäoikeudelle?
10. Millä tavalla ja millä aikataululla käräjäoikeus lähettää päätökset muunnetuista sakoista Oikeusrekisterikeskukseen?
11. Miten käräjäoikeudessa hoidetaan istunnon jälkeiset paperityöt?
12. Millä tavoin käräjäoikeus arkistoi sakonmuunnnot ja millä aikataululla?
13. Onko sakon muuntorangaistusten käsittelyssä jotain parannettavaa?

Liite 2. Kyselylomake Espoon käräjäoikeuden käräjänotaareille

Saate:

Hei!

Kuten varmasti tiedätte, olen tekemässä lopputyötä sakon muuntorangaistuksista.

Liitteenä on kyselylomake, johon toivon teidän vastaavan mahdollisimman laajasti ja yksityiskohtaisesti.

Toivon, että vastaillette viimeistään ensi maanantaihin 28.1.2013 mennessä.

Suuret kiitokset teille!

Terveisin, Tiina

Kysymyslomake:

1. Minkälaiset ohjeet Sinulle on annettu aloittaessasi sakonmuuntojen käsittelyn?
2. Kuka on toiminut perehdyttäjänäsi ja miten tämä on mielestäsi onnistunut?
3. Minkälaisiin ongelmiin olet törmännyt 1) ennen käsittelyä, 2) istunnon aikana sekä 3) istunnon jälkeen? Miten näistä ongelmista on selvitty?
4. Mihin sakonmuuntojen käytännön asioihin kaipaisit parannusta ja miksi?
5. Mikä muuntorangaistusten käsittelyssä on hyvää?
6. Koska sakonmuuntojen käsittelyaika on notaarilla suhteellisen lyhyt, kuinka hyvin arvioit hallitsevasi muuntorangaistusten käsittelyn?

7. Kuinka usein ja missä käsittelyn vaiheissa oma-aloitteisuus tulee esille?
8. Käräjäoikeudessa on olemassa kirjallinen ohje sakon muuntorangaistusten käsittelyyn.
Kuinka hyvin tämä on laadittu ja miten hyödyllisenä pidät tätä ohjetta?
9. Missä tilanteissa olet joutunut kääntymään toisen käsittelijän puoleen? Saatto apua enemmän muilta notaareilta vai tuomareilta?
10. Kuinka hyvin yhteistyö mielestäsi toimii Oikeusrekisterikeskukseen ja syyttäjiin?